

วิเคราะห์พรรคการเมืองทหาร

จากการศึกษาบทบาทการจัดตั้งและโครงสร้างของพรรคการเมืองทหารในบทที่ 4 เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของผู้นำทหารต่อการเลือกตั้ง และบทบาททางการเมืองภายหลังการเลือกตั้ง พ.ศ. 2500, 2501 และ 2518 ผู้เขียนใคร่ขอสรุปลักษณะพิเศษที่สำคัญของพรรคการเมืองที่จัดตั้งโดยทหารในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

5.1 มูลเหตุที่ทหารจัดตั้งพรรคการเมือง มีสาเหตุที่สำคัญหลายประการที่ทำให้ ทหารจำเป็นต้องจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อลงแข่งขันในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง ทั้งนี้มีเงื่อนไขประการหนึ่งกลายเป็นมูลเหตุให้ทหารต้องดำเนินการจัดตั้งพรรคการเมือง ก็คือการเมืองรัฐธรรมนูญ และการเลือกตั้งตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญซึ่งมีผลให้ทหารมีข้อจำกัดในการใช้อำนาจและอิทธิพลในทางการเมือง ส่วนมูลเหตุประการอื่น ๆ นั้นสามารถแบ่งประเด็นพิจารณาได้ดังนี้

5.1.1 ความพยายามของผู้นำทหารที่จะสร้างเสถียรภาพทางการเมือง แม้ว่ารัฐบาลทหารนั้น จะได้รับการสนับสนุนด้านกำลังทหารและตำรวจอย่างเข้มแข็งแต่การเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญก็ทำให้การเมืองของประเทศต้องเป็นไปตามระบบรัฐสภา จะหวังความสนับสนุนจากฝ่ายกำลังรบเพียงฝ่ายเดียวมิได้ แม้ว่าฐานอำนาจที่แท้จริงจะอยู่ที่กำลังทหาร ตำรวจ แต่ความรับผิดชอบของรัฐบาลประชาธิปไตยจำเป็นต้องได้รับเสียงข้างมากสนับสนุนจากรัฐสภา หากขาดเสียงข้างมากสนับสนุนแล้ว รัฐบาลก็ทำอะไรไม่ได้ ดังนั้นรัฐบาลจึงจำเป็นต้องรวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้าเป็นกลุ่มก้อน เพื่อให้การสนับสนุนคน¹

5.1.2 การมีพระราชบัญญัติพรรคการเมือง เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมืองในช่วงต่าง ๆ ก็จะเป็นการเปิดโอกาสให้บรรดานักการเมืองทุกกลุ่มในเวลานั้น ได้ทำการแข่งขันในทางการเมืองด้วยรูปแบบของพรรคการเมืองรัฐบาลก็มีความจำเป็นต้องจัดพรรคการเมืองขึ้นมาเพื่อสนับสนุนตนเอง ทั้งนี้เพื่อรวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ให้ความสนับสนุนรัฐบาลเข้าเป็นกลุ่มก้อน เพื่อที่จะให้ความสนับสนุนแก่รัฐบาลในสภา

¹องไชย แสงประดับ, "การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพรรคการเมืองไทย", หน้า 44.

5.1.3 ในระบบการเมืองที่มีรัฐธรรมนูญ มีรัฐสภาซึ่งคณะกรรมการต้องปฏิบัติตาม
เงื่อนไขต่าง ๆ ที่กำหนดไว้โดยที่ผู้นำทหารต้องการให้ม็อบค์กรมารับรองการบริหารประเทศ
ของคนในแง่กฎหมาย

5.1.4 เพื่อแสวงหาฐานกำลังจากกลุ่มอื่น ๆ แม้ว่ารัฐบาลจะได้รับความสนับสนุน
จากกองทัพที่กล่าวข้างต้นก็ตาม แต่การสนับสนุนดังกล่าวนี้จะมีอยู่ได้อย่างคงทน และ เป็นที่มั่นใจ
แก่รัฐบาลตราขาย เท่าที่กองทัพมีความสัมพันธ์ภายในที่เป็นเอกภาพ มีความเหนียวแน่น นายทหาร
ระดับผู้นำของกองทัพในชั้นรอง ๆ ลงมา มีความสามัคคี ไม่แตกแยกกันมาก แต่เมื่อใดที่เกิด
ความขัดแย้ง หรือแตกแยกหรือกองทัพขาดเอกภาพแล้วย่อมจะทำให้เสถียรภาพของรัฐบาลไม่
มั่นคง ดังนั้นแนวทางที่จะทำให้ผู้นำทหารที่เข้ามามีบทบาทในทางการเมืองสามารถหาฐาน
สนับสนุนทางการเมืองได้อย่างคงทนก็คือ การแสวงหาฐานกำลังจากประชาชนตามวิถีทาง
รัฐธรรมนูญหรือตามแบบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามการแสวงหาฐานอำนาจด้วยวิธีการดังกล่าว
ก็จำเป็นที่จะต้องผสมผสานไปกับการรักษาฐานอำนาจทางทหารด้วย จึงต้องก่อตั้งพรรคการเมือง
ของทหาร อันประกอบด้วยบรรดาผู้นำระดับสูงในกองทัพเป็นกรรมการพรรค

5.1.5 เพื่อทดแทนบทบาททางการเมืองของทหารในกระบวนการทางการเมือง
ต่าง ๆ ศาสตราจารย์ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เคยกล่าวถึงบทบาทของทหารในกระบวนการ
ทางการเมือง โดยเปรียบเทียบการทำหน้าที่ในทางการเมืองของกลุ่มทหารกับกระบวนการของ
สถาบันทางการเมืองอื่น ๆ โดยที่ว่าคณะทหารนั้นเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่แข่งขันทางการเมือง
นอกเหนือไปจากพรรคการเมือง¹ เมื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติหน้าที่ของกระบวนการทาง
การเมืองกับการปฏิบัติหน้าที่ของกองทัพ จะมีผลดังตาราง เปรียบเทียบยกมาไว้

	<u>คณะทหาร</u>	<u>สถาบันทางการเมือง</u>
กลไกสำคัญในการ เข้ามามีบทบาททางการเมือง	การรัฐประหาร	การเลือกตั้ง
สถาบันหลัก	กองทัพ	พรรคการเมือง
ฐานอำนาจทางการเมือง	การคุมกำลัง	การได้รับคะแนนเสียง
		เลือกตั้งและที่นั่งในกองทัพ
การ เป็นผู้นำฝ่ายบริหาร	การ เป็นผู้นำกองทัพ	การ เป็นผู้นำพรรค

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเลือกตั้ง พรรคการเมือง รัฐสภาและคณะทหาร, หน้า 340.

เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับบทบาททางการเมืองของทหารตั้งแต่ต้น จะพบว่าทหารมีกระบวนการที่ทำหน้าที่ในทางการเมืองต่าง ๆ ควบคู่ไปกับสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น การเลือกสรรผู้นำทางการเมือง การจัดทำนโยบายแห่งรัฐ ฯลฯ ซึ่งทหารได้ทำหน้าที่ดังกล่าวมาโดยตลอดในยุคที่ทหารยึดอำนาจการปกครอง และเข้าครอบครองอำนาจทางการเมือง เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ ก็จะต้องเป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ องค์การและสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ตามระบอบประชาธิปไตยจะต้องทำหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น รวมทั้งพรรคการเมืองซึ่งจะต้องมีหน้าที่หลาย ๆ ประการ เช่น การเลือกสรรผู้สมัครและผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง การศึกษาผลประโยชน์ของกลุ่มการเมืองและประชาชน การรวบรวมความต้องการและข้อเสนอมารวบรวมจัดทำเป็นนโยบาย จึงต้องมีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาทำหน้าที่ดังกล่าว เป็นการทดแทน

5.1.6 ทหารต้องการความมั่นใจว่า จะสามารถควบคุมและรักษาผลประโยชน์ของทหารตามแนวทางรัฐสภาได้ โดยไม่ถูกแทรกแซงหรือถูกคัดค้านโดยกลุ่มการเมืองอื่น ๆ

Nodlinger ได้กล่าวไว้ว่า "การเข้าแทรกแซงทางการเมืองของทหารนี้มาจากสิ่งเร้าทางด้านผลประโยชน์เป็นสำคัญได้แก่ ความเป็นอิสระ (Autonomy) และการไม่ถูกแทรกแซงจากกลุ่มทางสังคมอื่น ๆ (exclusiveness)"¹

นอกจากนี้ศาสตราจารย์ชียอนันต์ สมุทวณิช ได้อธิบายเหตุκιกรรมและเหตุผลในเรื่องที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ทางอาชีพและผลประโยชน์ทางการเมืองของกลุ่มทหารว่า

"คณะทหารจะมีความรู้สึกว่าการดำรงรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ทางอาชีพ จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อทหารเข้าไปยึดกุมอำนาจทางการเมืองไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องงบประมาณทางทหารซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงบประมาณแผ่นดินที่สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้พิจารณา หรือนโยบายบางด้าน เช่น นโยบายต่างประเทศ นโยบายด้านการทหาร และนโยบายด้านความมั่นคงภายใน ซึ่งในสมัยปัจจุบันนี้แยกกันไม่ออก เมื่อเป็นเช่นนี้ คณะทหารจึงต้องการความมั่นใจว่า จะสามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเหล่านี้ได้ และวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดก็คือ การเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วยการเป็นสมาชิกรัฐสภา ซึ่งจะมีสิทธิลงมติในการพิจารณางบประมาณ และความเป็นรัฐมนตรีกระทรวงที่ควบคุมนโยบายด้านต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว"²

¹ Eric Nordlinger, Soldiers in Politics : Military Coups and Governments.

² ชียอนันต์ สมุทวณิช, การเลือกตั้ง พรรคการเมือง รัฐสภาและคณะทหาร. หน้า 344.

จากแนวความคิดดังกล่าวที่คณะทหารจึงจำเป็นต้องแสวงหาแนวทาง เข้ามามีบทบาทใน
รัฐสภา ซึ่งจะสามารถเป็นไปได้คือเมื่อตนเองกุมบทบาทในรัฐสภาได้ทั้งหมด จึงต้องตั้งพรรค
การเมืองเพื่อให้สมาชิกพรรคที่ได้รับเลือกตั้ง เข้าไปดำเนินงานให้เป็นไปตามความต้องการ

5.1.7 เป็นผู้นำในการใช้ระบบพรรคการเมือง การนำเอาระบบพรรค
การเมืองมาใช้ในประเทศไทยอย่างเป็นทางการ โดยมีกฎหมายรองรับนั้น เกิดขึ้นภายหลังจาก
ที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เดินทางไปทัศนจรรอบโลก และได้้นำเอาระบบใหม่ ๆ ที่ใช้อยู่
ในประเทศประชาธิปไตยโดยตะวันตกมาใช้ในเมืองไทย เช่น การไชปาร์ตี้ การเปิด *press*
conference และระบบพรรคการเมือง โดยที่คณะทหารโดยเฉพาะผู้นำทหารถือว่า
ตนเอง เป็นผู้นำเอาระบบประชาธิปไตยมาใช้ในเมืองไทย จึงจำเป็นต้องทำหน้าที่ในฐานะผู้นำ
ในการใช้สถาบันทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนี้ไปในทางการเมืองด้วย จึงได้ก่อตั้งพรรค
การเมืองขึ้นมา

5.1.8 ผู้นำทหารต้องการที่จะเป็นผู้บริหารประเทศต่อไป ภายหลังจาก
ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับต่าง ๆ ซึ่งจะต้องมีการเลือกตั้งทั่วไป และให้รัฐสภาดำเนินการ
จัดตั้งคณะรัฐบาลในการนี้เป็นที่ทราบกันดีว่าทหารยังคงต้องการมีบทบาทในทางการเมืองอยู่
โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องการที่จะเป็นผู้นำในทางการเมืองด้วย เมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องมี
รัฐบาลตามระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลทหารจึงต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและสถานภาพของตนเอง
ในการปฏิบัติงานจึงได้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมา และเข้าร่วมแข่งขันเลือกตั้ง ทั้งนี้ก็เพื่อเป็น
การปิดบังลักษณะของรัฐบาลทหารนั่นเอง

5.2 ปัจจัยที่ทำให้ทหารสามารถก่อตั้งพรรคการเมืองได้ จากมูลเหตุและวัตถุประสงค์
ที่ทหารจัดตั้งพรรคการเมือง ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทก่อน ทหารจึงต้องจัดตั้งพรรคการเมือง
ขึ้นมา มีบทบาทในทางการเมืองแทนในเงื่อนไขทางการเมืองที่มีรัฐธรรมนูญ และมีการเลือกตั้ง
ตามระบอบประชาธิปไตย แต่อย่างไรก็ดีการที่ทหารจะสามารถจัดตั้งพรรคการเมืองได้ก็จำเป็น
ที่จะต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบด้วยปัจจัยที่มีส่วนเกื้อกูลให้ทหารจัดตั้งพรรคการเมือง
ได้มีดังนี้

5.2.1 ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยด้านนี้ได้แก่สภาพทางการเมืองโดย
ทั่วไป ในยุคนั้น ซึ่งจะส่งผลให้ทหารสามารถที่จะจัดตั้งพรรคการเมืองได้ ที่สำคัญก็คือ
สถานการณ์หรือเงื่อนไขต่าง ๆ ที่จะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและความยอมรับของประชาชน

ซึ่งปัจจัยดังกล่าวได้ในบางครั้งทหารจะเป็นผู้สร้างขึ้นมาก่อนแล้วโดยมหาชนเชื่อกันว่าเครื่องมือทางการสื่อสารต่าง ๆ หรือวิธีการต่าง ๆ จนกระทั่งประชาชนเชื่อกัน เช่น เจื่อนไซเกี่ยวกับความมั่นคง ภัยคอมมิวนิสต์ สถานการณ์สู้รบบริเวณชายแดนและอื่น ๆ เช่น ในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หรือแม้แต่จอมพลถนอม กิตติขจร สามารถใช้เจื่อนไซด้านความมั่นคงและภัยคอมมิวนิสต์ในการสร้างความชอบธรรมให้กับกองทัพในการมีบทบาทในทางการเมือง ซึ่งเจื่อนไซนี้จะช่วยให้เกิดการยอมรับในหมู่ประชาชน และเกิดความเห็นคล้อยตามจนกระทั่งสนับสนุนพรรคการเมืองของทหารให้เป็นพรรครัฐบาลต่อไป

5.2.2 ปัจจัยทางด้านกฎหมาย เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ แม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับจะให้เสรีภาพในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนรวมทั้งสิทธิเสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมือง รวมไปถึงเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมือง แต่ในบางสมัยเสรีภาพเหล่านี้ก็ถูกจำกัดในทางปฏิบัติ กล่าวคือ จำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายอื่น ๆ มารองรับเสรีภาพบางประการ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับพรรคการเมืองนั้นจะต้องมีพระราชบัญญัติพรรคการเมืองประกาศใช้ จึงจะสามารถรับรองให้พรรคการเมืองนั้นมีบทบาทตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย เช่น ในปี พ.ศ. 2498 ก็ได้มีพร.พรรคการเมือง ฉบับแรกประกาศใช้ ต่อมาได้ถูกยกเลิกโดยการปฏิวัติของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อปี พ.ศ. 2502 และพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 ออกตามความในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 เป็นต้น ซึ่งปัจจัยในส่วนนี้เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติพรรคการเมืองนี้ก็เป็นปัจจัยร่วมของพรรคการเมืองอื่น ๆ ด้วย

แต่ในลักษณะทางกฎหมายที่สำคัญ ซึ่งได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่งกลายมาเป็นปัจจัยที่ทำให้ทหารจัดตั้งพรรคการเมืองได้ก็คือ บทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวกับการให้ข้าราชการประจำมาดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ ข้อกำหนดดังกล่าวนี้มีความสำคัญ เมื่อย้อนกลับไปพิจารณา ลักษณะของพรรคการเมืองทหาร ซึ่งจะต้องประกอบไปด้วยกรรมการพรรคที่เป็นนายทหารประจำการทำหน้าที่คุมกำลังในกองทัพประการหนึ่ง และการให้อำนาจวุฒิสภาในการดำเนินงานในรัฐสภาอย่างเต็มที่ทัดเทียมกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประการหนึ่ง ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เชื่ออำนาจต่อการตั้งพรรคการเมืองของทหารทั้งสิ้น เพราะจากที่ได้ทำการศึกษาลักษณะของพรรคทหารดังกล่าวแล้ว จะเห็นว่าพรรคทหารยังคงต้องอาศัยฐานกำลังทางด้านกองทัพอยู่มาก เนื่องจากพื้นฐานที่แท้จริงแล้วการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารก่อนที่จะจัดตั้งพรรคการเมืองนั้นอาศัยการใช้กำลังเป็นหลัก และเมื่อต้องเปลี่ยนแปลงบทบาททางการเมืองให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแล้วก็จำเป็นต้องมีหลักประกันในด้านเสถียรภาพทางการเมืองซึ่งก็ยังคงต้องพึ่งพากองทัพอยู่มาก

อีกประการหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาแต่งตั้ง ได้แก่ วุฒิสภาหรือสภาผู้แทนประเภทที่ 2 ก็แล้วแต่จะมีการเรียก เป็นสิ่งที่ควบคู่ไปกับพรรคการเมืองของทหาร เป็นสิ่งที่ใช้อธิบายเพื่อเหตุผล ซึ่งกันและกันในทางการเมือง โดยมีเงื่อนไขว่า สภาแต่งตั้งดังกล่าวจะต้องมีอำนาจและบทบาท เทียบเท่ากับผู้แทนราษฎรดังกล่าวซึ่งจะทำให้การตั้งพรรคการเมืองของทหาร เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถควบคุมกระบวนการในรัฐสภาได้ ทั้งนี้โดยการที่กฎหมายเปิดโอกาส ให้ข้าราชการประจำ เข้ามามีตำแหน่งทางการเมือง หรือสามารถเป็นวุฒิสมาชิกได้

หลังจากการปฏิวัติรัฐประหารโดยคณะทหารเพื่อยึดอำนาจและล้มเลิกรัฐธรรมนูญ ในแต่ละครั้งได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ ซึ่งจะต้องมีการเลือกตั้งทั่วไปตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งกระบวนการปฏิวัติรัฐประหารนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น กล่าวคือ

1. การปฏิวัติรัฐประหาร ทำให้รัฐบาลทหารห้ามชุมนุมทางการเมือง และใช้อำนาจ เต็ดขาดดังกล่าวปิดกั้นการรวมตัว และการแสดงบทบาททางการเมืองของกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งจะเป็น โอกาสให้พรรคทหารได้ดำเนินงานจัดตั้งพรรคความขึ้นคอนต่าง ๆ ได้อย่างสำเร็จ หรือ

2. คณะปฏิวัติ หรือคณะทหารที่ยึดอำนาจจะได้ทำการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อที่จะสนับสนุน ให้พรรคการเมืองของทหารสามารถจัดตั้งและมีบทบาททางการเมืองได้อย่างเต็มที่นั่นก็คือ บทบัญญัติ เกี่ยวกับการให้อำนาจแก่วุฒิสมาชิกให้มีจำนวนและสัดส่วนที่เท่าเทียมกัน และการอนุญาต ให้ข้าราชการประจำ เข้ามามีตำแหน่งในทางการเมืองดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งขอย้ำประเด็น ดังกล่าวในฐานะที่ทหารซึ่งก้าว เข้ามามีบทบาทในทางการเมืองได้พยายามวางแนวทางเอาไว้ เพื่อปูทางให้ทหาร เข้ามามีบทบาทในทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยได้

และจากการศึกษาถึงมูล เหตุและปัจจัยที่ทำให้ทหารจัดตั้งพรรคการเมืองและมีบทบาท ในทางการเมืองดังกล่าวมีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ การจัดตั้งพรรคการเมืองของทหารนี้มีความมุ่งหวังที่จะต้องชนะในการเลือกตั้งเพื่อที่จะให้เป็นรัฐบาลต่อไป หรืออย่างน้อยที่สุดก็เพื่อที่จะควบคุมกระบวนการหรือกิจกรรมในรัฐสภาให้เป็นไปโดยสอดคล้องกับความต้องการของ กลุ่มทหาร ดังนั้นทหารจึงพยายามทุกวิถีทางที่จะให้การเลือกตั้งดังกล่าวปรากฏผลว่า พรรคทหาร ประสบชัยชนะ จึงได้วางแนวทางในรัฐธรรมนูญไว้ให้เขื่อนอำนาจประโยชน์ต่อพรรคการเมืองทหาร เช่น การกำหนดจำนวนของสภาแต่งตั้งให้มีจำนวนไล่เลี่ยหรือได้สัดส่วนกับสภาผู้แทน ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือการพยายามรวบรวมเอาสมาชิกพรรคการเมืองโดยเลือกเฟ้น เฉพาะสมาชิก

สภาผู้แทนในรัฐสภา หรือการคัดเลือกสมาชิกพรรคที่จะสมัครรับเลือกตั้ง ก็รวบรวมเอามาจากสมาชิกสภาผู้แทนที่สังกัดพรรคอื่น ๆ มาก่อน

ข้อสังเกตประการสำคัญก็คือ กฎหมาย จะเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ทหารจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นได้ โดยพิจารณาจากกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นหลักโดยกฎหมายจะมีบทบาทในลักษณะที่เป็นปัจจัยให้ทหารก่อตั้งพรรคการเมืองได้ใน 2 ประเด็นคือ

1. การเปิดโอกาสให้ข้าราชการประจำ เข้ามามีตำแหน่งทางการเมืองได้ ซึ่งจะช่วยให้ทหารสามารถ เข้ามารับตำแหน่งในคณะรัฐบาลและสมาชิกรัฐสภา
2. การกำหนดให้มีสภาแต่งตั้งที่มีจำนวนสมาชิก เท่ากันหรือใกล้เคียงกับสมาชิกสภาผู้แทน และมีอำนาจ เท่าเทียมกันซึ่งจะมีผลทำให้รัฐบาลมี เสี่ยงสนับสนุนในสภาจำนวนหนึ่ง มากพอที่จะ เป็นหลักประกันสำหรับการจัดตั้งรัฐบาล และการดำเนินงานบริหารประเทศควบคู่ไปกับสมาชิกสภาผู้แทน ซึ่งมีสมาชิกที่สังกัดพรรคควบคุม เสี่ยงข้างมากอยู่

ทั้งนี้แม้ว่าทหารจะจัดตั้งพรรคการเมือง และดำเนินกิจการทางการเมือง ในฐานะสถาบันทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย แต่ทหารก็ยังคงต้องอาศัยการสนับสนุนทางด้านกำลังจากกองทัพ เห็นได้จากสมาชิกและกรรมการส่วนใหญ่จะเป็นนายทหาร และข้าราชการพลเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทหารที่เป็นบังคับหน่วยกำลัง หรือผู้บังคับบัญชาระดับนายพัน ซึ่งถ้าช่วงเวลาใดที่กฎหมายไม่เปิดโอกาสให้ดังกล่าว การก่อตั้งพรรคการเมืองก็ย่อมประสบปัญหาด้วย

ศาสตราจารย์ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ดังนี้

“เมื่อใดที่กฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐธรรมนูญกำหนดให้แยกข้าราชการประจำออกจากพรรคการเมืองแล้ว ย่อมจะเกิดปัญหาขัดแย้งอย่างมาก โดยที่ทหารจะรู้สึกมีปัญหาและในท้ายที่สุดก็จะลงท้ายด้วยการปฏิบัติรัฐประหาร”¹

5.2:3 ปัจจัยทางด้านโครงสร้างทางการเมือง ในช่วงการเลือกตั้งปี พ.ศ.2500 และ พ.ศ.2512 เป็นระยะที่ระบบการเมืองยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร เห็นได้จากกระบวนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แม้ว่าจะเป็นการเลือกตั้งในครั้งที่ 7²

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเลือกตั้ง พรรคการเมือง รัฐสภาและคณะทหาร, หน้า 204.

² พรศักดิ์ ม่องแก้ว และสุจิต บุญยงการ, “พฤติกรรมการณ์ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทยศึกษาจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 22 เมษายน 2522.” (รายงานการวิจัยเสนอต่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525) หน้า 34.

แต่ก็เป็น การเลือกตั้งครั้งแรกที่มีการแข่งขันโดยพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการ กล่าวคือ มีกฎหมายรองรับ¹ โดยการประกาศใช้พร.พรรคการเมือง พ.ศ.2498 ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็น การเลือกตั้งครั้งแรกที่มีการแข่งขันกันระหว่างพรรคการเมืองอย่างแท้จริงระบบต่าง ๆ ได้แก่ องค์ประกอบและกระบวนการในทางการเมือง ที่ถูกนำมาใช้นั้นยังเป็นของใหม่ ซึ่งผู้นำที่ ดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองนำมาใช้ โดยที่ยังมิได้ปรับพื้นฐานต่าง ๆ ให้สอดคล้อง เช่น ระบบพรรคการเมือง ซึ่งผู้นำของประเทศได้พบ เห็นความเจริญของประเทศประชาธิปไตยตะวันตกซึ่งมีพรรคการเมืองด้วย และได้นำเอาระบบพรรคการเมือง เข้ามาใช้ในเมืองไทย โดยที่สภาพทางสังคมยังมิได้รับตัวในเรื่องของกลุ่มผลประโยชน์หรืออุดมการณ์ทางการเมือง ให้สอดคล้องกับระบบพรรคการเมือง อย่างน้อยที่สุดก็ยังมีได้มีการพัฒนาด้านความรู้ความ เข้าใจ ทางการเมืองในส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทของพรรคการเมืองของประชาชนอย่างเพียงพอ

ดูแวร์แยร์ (Maurice Duverger) กล่าวว่า กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ มีส่วนสำคัญที่ก่อกำเนิดพรรคการเมือง และ เสริมสร้างให้พรรคการเมืองมีความ เข้มแข็ง อยู่เสมอ²

ส่วนเอ็ดมันด์ เบิร์ค (Edmand Burke) ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับคำจำกัดความของ พรรคการเมืองว่าพรรคการเมืองประกอบด้วยคนกลุ่มหนึ่งซึ่งรวบรวมกันขึ้นมาโดยมีหลักการ คล้ายคลึงกัน โดยมีจุดมุ่งหมายในการเสริมสร้างผลประโยชน์ของชาติ³ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความคิด เห็นร่วมกันของกลุ่มบุคคลที่มารวมตัวกัน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม⁴

จากแนวความคิดของ ดูแวร์แยร์ ที่ใช้อธิบายลักษณะการก่อตั้งของพรรคการเมืองไทย เมื่อนำมาประกอบกับแนวความคิดของ เอ็ดมันด์ เบิร์ค จะพบว่า การก่อเกิดพรรคการเมือง ไทยนั้น มิได้เกิดจากการรวมตัวของประชาชน เนื่องจากความต้องการที่จะรักษาผลประโยชน์ ของกลุ่มหรือเพื่อผลักดันทางการเมือง บทบาททางการเมืองของพรรคการเมืองไทยจึงมีขอบ เขต ที่จำกัด และมีได้ทำหน้าที่ของตนเองอย่างครบถ้วน

¹ เรื่องเดียวกัน.

² ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 4.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

การพัฒนาพรรคการเมืองจำเป็นที่จะต้องพัฒนาควบคู่ไปกับการพัฒนาทางการเมือง ให้เป็นประชาธิปไตย¹ จึงจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนและพัฒนาองค์ประกอบย่อย ๆ อื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้พรรคการเมืองมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ระบบกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มพลังทางการเมือง ระบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน การเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชน เป็นต้น² การขุดการพัฒนาการเมืองดังกล่าวของไทย มีผลให้โครงสร้างทางการเมืองต่าง ๆ ในยุคนั้นอ่อนแอ ไร้ประสิทธิภาพในทางการเมือง ในขณะที่ต้องคัดสรรหาเป็นกลุ่มการเมืองเพียงกลุ่มเดียวที่มีการพัฒนา ทั้งในด้านวิชาการด้านเทคนิคและบทบาทในทางการเมือง เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ทหารเข้ามามีบทบาททางการเมืองได้มากกว่ากลุ่มอื่น กล่าวคือสามารถก่อตั้งพรรคการเมืองได้ก่อนโดยปราศจากคู่แข่งชั้นในทางการเมือง ที่มีประสิทธิภาพเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ผู้เขียนใคร่ขอเสนอแนวท่วงวิเคราะห์เกี่ยวกับการพัฒนาโครงสร้างทางการเมืองของไทยอีกประเด็นหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับการวิวัฒนาการทางการเมืองของไทย ในช่วงของการเลือกตั้ง พ.ศ. 2500-2512 นั้น ยังคงมีลักษณะผสมผสานระหว่างแบบเก่าและแบบใหม่ เนื่องจากกระบวนการทางการเมือง แบบประชาธิปไตยที่นำเข้ามาใช้นั้นยังไม่สามารถพัฒนาให้เป็นระบบการเมืองที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการ กล่าวคือ นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาจนกระทั่งถึงช่วงระยะเวลาดังกล่าว ประเทศหาได้เป็นประชาธิปไตยตลอดมาด้วยเวลาที่ติดต่อกันไม่มีการปฏิวัติรัฐประหารเกิดขึ้นหลายครั้ง ได้แก่ ปี 2475, 2476, 2490, 2491, 2494, 2500, 2501³ และยังไม่นับรวมความพยายามที่จะทำรัฐประหารแต่ไม่สำเร็จอีกหลายครั้ง การรัฐประหารครั้งที่สำคัญที่มีผลอย่างมากต่อการพัฒนาระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย คือรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ซึ่งทำการล้มล้างอำนาจการปกครองของรัฐบาลที่ได้มาจากการเลือกตั้ง พ.ศ. 2489 รัฐประหาร 2494 รัฐประหาร 2500 และรัฐประหาร 2501 ก็เช่นเดียวกันจนกระทั่งระบบการเมืองของไทยได้รับการตั้งข้อสังเกตว่าอยู่ในวงจรอุบาทว์ ทาใช้เป็นวงจรของประชาธิปไตย

¹ วิทยา สุจิตตนาธิกร, "พรรคการเมือง", หน้า 33.

² เรื่องเดียวกัน.

³ สุจิตต มุญงการ, "การแทรกแซงทางการเมืองของไทย", วารสาร

อย่างแท้จริงวงจรรอบทวงถามดังกล่าวนี้จะ เริ่มต้นที่รัฐบาลซึ่งมาจากการเลือกตั้งแล้ว ไปสู่ขั้นตอนของความขัดแย้งจากนั้น ทหารก็เข้ายึดอำนาจการปกครอง แล้วสถาปนารัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ต่อมาก็จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป และมีรัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง วันเวียนเช่นนี้ไม่มีที่สิ้นสุด มีผลทำให้ระบบประชาธิปไตยไม่ได้รับการพัฒนา เมื่อเปรียบเทียบกับระบบการเมืองแบบเก่าที่ใช้ปกครองประเทศอย่างต่อเนื่อง เป็นระยะเวลาอันยาวนาน ประชาชนทั่วไปจึงยังคงมีแนวโน้มที่จะยอมรับโครงสร้างทางการเมืองแบบเก่า และยังไม่เข้าใจหน้าที่หรือกระบวนการทางการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเท่าที่ควร จึงมีผลทำให้โครงสร้างทางการเมืองต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นตามระบอบประชาธิปไตยไม่อาจทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนยังอยู่ในระดับที่ต่ำ ทำให้กลุ่มผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจทางการเมือง ซึ่งรับช่วง การครองอำนาจมาจากสถาบันกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช สามารถระทำการในรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างชอบธรรมและในนามของประชาธิปไตย

5.2.4 ปัจจัยด้านประชาชน เป็นปัจจัยที่สำคัญในทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย เพราะโดยหลักการแล้วจะเป็นผู้มีอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง เป้าหมายของผู้นำทางการเมืองทุกยุคทุกสมัยรวมไปถึงผู้นำทางการเมืองทหาร ก็คือประชาชนในฐานะที่เป็นฐานสนับสนุน และรองรับความชอบธรรมในการมีอำนาจทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ปัจจัยด้านประชาชนที่มีส่วนกำหนดความเป็นไปของพรรคการเมืองพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคการเมืองของทหาร เกี่ยวกับปัจจัยด้านประชาชนนี้มีประเด็นพิจารณาย่อย ๆ ดังนี้

5.2.4.1 ค่านิยมทางการเมืองการปกครองของประชาชน จากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่จัดตั้งพรรค เสริมบังคศิลา และพรรคสหประชาไทย นั้น แทบจะกล่าวได้ว่า มิได้มีความเปลี่ยนแปลงมากนัก ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และความสำคัญของตนเอง ต่อระบบการปกครองของประเทศ¹ ในอดีตซึ่งประเทศตกอยู่ภายใต้การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจเด็ดขาดในการบริหาร แม้กระทั่งในชีวิตประจำวัน ซึ่งระบบการปกครองดังกล่าวนี้มีมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานนับร้อยปี ซึ่งอิทธิพลของระบอบการปกครองดังกล่าวนี้ ได้แพร่ขยายเข้าไปในความรู้สึก

¹ สุจิต บุญยงการ. "ประชาชนกับบทบาททางการเมือง", วารสารการเมือง สำหรับประชาชน เล่มที่ 2 (มีนาคม 2516) หน้า 36.

นึกคิดรวมถึงค่านิยมของประชาชน กล่าวคือ ทำให้ประชาชนเกิดค่านิยมทางการเมืองที่ยอมรับอำนาจของผู้นำ เมื่อนำไปประกอบกับค่านิยมทางสังคม และวัฒนธรรมซึ่งได้รับอิทธิพลจากคำสอนของศาสนา คือ เรื่องเกี่ยวกับบุญกรรม หรือชาติกำเนิด ทำให้ประชาชนมีแนวโน้มยอมรับอำนาจของผู้ปกครอง โดยปราศจากข้อโต้แย้ง และค่านิยมเกี่ยวกับการยอมรับดังกล่าวนี้มีผลไปถึงบรรดาขุนนางข้าราชการ ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งให้ออกไปประจำตำแหน่งในส่วนต่างๆ จะออกไปในฐานะที่เป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์จนกระทั่งมีผลทำให้ภาพพจน์ของข้าราชการดังกล่าวในสายตาของประชาชนนั้น เป็นบุคคลอีกชั้นหนึ่งที่อยู่เหนือพวกตนเป็นเจ้านายของพวกตน อันเป็นค่านิยมทางการเมืองที่ขัดแย้งกับการวางแนวความคิด เกี่ยวกับความเสมอภาค และความตระหนักในอำนาจอธิปไตยของตนเอง ค่านิยมดังกล่าวที่มีอย่างค่อเนื่องโดยที่ยังมิได้มีเหตุการณ์ใด ที่มีอิทธิพลหรือความรุนแรงมากพอที่จะเปลี่ยนแปลงได้ทั่วทั้งหมด แม้กระทั่งภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ. 2475 ซึ่งคณะราษฎรผู้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ประกาศให้ทราบว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงมาสู่ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนจะเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ แต่ในความเป็นจริง ก็เป็นเพียงการเปลี่ยนศูนย์อำนาจทางการเมืองจากพระมหากษัตริย์ไปสู่กลุ่มชนชั้นกลุ่มหนึ่ง เนื่องจากมิได้เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ถ้าพิจารณาให้ละเอียดแล้วจะพบว่าประชาชนโดยทั่วไปไม่เห็นคุณค่าหรือเห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยซ้ำ จึงไม่มีการปรับ เปลี่ยนทัศนคติ หรือค่านิยมทางการเมืองให้สอดคล้องกันอย่างใด

เมื่อได้นำเอาระบอบประชาธิปไตยเข้ามาใช้ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ก็ปรากฏว่าไม่มีความค่อเนื่องในแง่ที่จะให้ประชาชนได้เรียนรู้ หรือสร้างประสบการณ์ที่ถูกต้องสำหรับการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังค่านิยม หรือจิตสำนึกของประชาชนที่สอดคล้องกับการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่ยังไม่พัฒนาดังกล่าว จึงมีแนวโน้มที่จะยอมรับกิจกรรมหรือแนวทางหรือสมัครพรรคพวกของกลุ่มผู้นำที่เป็นข้าราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทหาร ซึ่งเป็นผู้นำทางการเมืองและจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมา โดยมีกลุ่มข้าราชการทั้งทหารและพลเรือน เป็นกลุ่มสนับสนุนดังกล่าว

5.2.4.2 การเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับพรรคการเมือง ซึ่งเป็นของใหม่ที่นำมาใช้ไม่นาน และมีบทบาทในการเมืองเพียงช่วงเวลาเล็กน้อยไม่ค่อเนื่อง ประชาชนยังไม่มี ความเข้าใจและเห็นความสำคัญของพรรคการเมือง

หรือใช้พรรคการเมืองในฐานะที่จะเป็นเครื่องมือในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองแบบปกครองตนเองไม่เป็นในขณะที่กลุ่มผู้นำโดยเฉพาะผู้นำทหารซึ่งนำเอาระบบพรรคการเมืองเข้ามาใช้นั้น เป็นเพียงกลุ่มเดียวที่มีบทบาททางการเมือง และมีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้งถึงเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์การใช้พรรคการเมืองด้วยการจัดทำเป็นกฎหมายออกมาบังคับใช้ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบพรรคการเมืองจึงอยู่ในแวดวงจำกัด ทำให้บทบาทของพรรคการเมืองจำกัดอยู่แค่ในเฉพาะกลุ่มนักการเมืองที่สนับสนุนชนชั้นนำ และจำกัดอยู่แค่เฉพาะบางเวลา เช่น เวลาที่มีการเลือกตั้ง ความรู้สึกของประชาชนต่อพรรคการเมืองในฐานะที่เป็นสถาบันทางการเมืองที่ประชาชนจะเข้าถึงและใช้เป็นเครื่องมือในการมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงมีน้อย เมื่อประกอบกับค่านิยมที่ยอมรับในอำนาจของผู้นำซึ่งยังมิได้มีการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้ยอมรับพรรคการเมืองของทหารด้วย

5.2.4.3 ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน รวมไปถึงการมีบทบาททางการเมือง ประชาชนคนไทยมีบทบาททางการเมืองน้อยมาก นับตั้งแต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2475¹ แม้จะได้มีการประกาศการโฆษณา การแสดงออกบางอย่างของผู้ปกครองว่าต้องการจะให้ประเทศปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยต้องการให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองอย่างกว้างขวาง แต่จนกระทั่งปัจจุบันความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ ก็ยังมิได้เกิดขึ้น² และในขณะเดียวกันบทบาทหรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ก็ถูกจำกัดอยู่เสมอ การเลือกตั้ง รัฐสภา รัฐธรรมนูญ ที่พอจะเป็นหลักประกันสำหรับความเป็นประชาธิปไตย ก็มีสภาพที่ไม่ค่อยดี มีการระงับหยุดชะงักอยู่เสมอ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน ซึ่งมีเพียงไม่กี่ครั้ง ในแต่ละครั้งก็มีประชาชนไปลงคะแนนด้วยอัตราส่วนที่น้อย³ การแสดงออกทางการเมืองก็ถูกจำกัดอยู่ในกรอบของกฎหมาย และข้อห้ามบทบาททางการเมืองถูกจำกัดอยู่เฉพาะในแวดวงของข้าราชการ ทหารหรือชนชั้นนำทางการเมืองอื่น ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ทหารสามารถตั้งพรรคการเมืองได้ โดยปราศจากข้อโต้แย้งอีกประการหนึ่ง เมื่อระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอยู่ในระดับที่ต่ำ ทำให้กลุ่มการเมืองหรือนักการเมืองอื่น ๆ ไม่สามารถพัฒนาบทบาททางการเมืองของคนให้ตื่นเป็นคู่แข่งทางการเมืองของพรรคทหารได้อย่างมีประสิทธิภาพจึงทำให้พรรคทหารสามารถก่อตั้งและดำเนินงานไปได้ตามความต้องการของผู้นำทหาร

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

5.2.5 ปัจจัยภายในของกลุ่มทหารเอง แม้ว่ากาจัดพรรคการเมืองของผู้นำทหารจะเป็นการขยายแนวร่วมหรือขยายฐานทางการเมืองจากการพึ่งพากองทัพเพียงอย่างเดียวไปสู่ฐานจากประชาชนก็ตาม แต่จากการที่ศึกษาในลักษณะพิเศษของพรรคการเมืองทหารดังกล่าวข้างต้น จะพบว่าบรรดาผู้ร่วมก่อตั้งพรรค และผู้ที่เข้ามา เป็นกรรมการบริหารพรรคการเมืองที่ผู้นำทหารจัดตั้ง ส่วนใหญ่จะเป็นนายทหารระดับสูงที่มีอิทธิพลหรือที่กำลังคุมกำลังที่สำคัญอยู่ในกองทัพ โดยแบ่งเป็นสายต่าง ๆ เพื่อแบ่งสรร และประสานผลประโยชน์ในการเข้าร่วมทางการเมืองให้เท่าเทียมและสอดคล้องตรงกัน ดังนั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า พรรคการเมืองของทหารก็ยังคงพึ่งพากองทัพสนับสนุนจากกองทัพอีกระดับหนึ่งเป็นสำคัญ การที่ก่อตั้งพรรคการเมืองโดยที่มีกองทัพ เป็นกำลังสนับสนุนนี้อาจ เกิดจากเหตุผลที่ต้องการผนวกอำนาจของกองทัพไว้เป็นฐานร่วมกับประชาชน เพื่อให้ฐานสนับสนุนดังกล่าว เป็นเอกภาพ อันนำมาซึ่งความมีเสถียรภาพอย่างพร้อมมูลของผู้นำทหารที่ก่อตั้งพรรคขึ้นมาประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง สามารถวิเคราะห์ได้ว่าผู้นำทหาร และกลุ่มผู้นำทหารนั้นต้องการอาศัยบทบาทของพรรคการเมืองเข้ามามีบทบาทควบคุมกระบวนการในรัฐสภา ในฐานะขององค์กรประชาธิปไตยที่ถูกค้องตามกฎหมาย เพื่อเป็นการปกปิดลักษณะของทหาร¹

ดังนั้น เอกภาพของกลุ่มทหารจึง เป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อการจัดตั้งพรรคการเมืองพอสมควร ถ้าหากความสัมพันธ์ภายในกลุ่มทหารเป็นเอกภาพ มีความเหนียวแน่น การแบ่งสรรผลประโยชน์และการประสานงานในทางการเมืองก็ย่อม เป็นไปด้วยดี การจัดตั้งพรรคการเมืองก็ย่อมดำเนินไปได้ด้วยดีเช่นเดียวกัน พื้นฐานหรือกำลังสนับสนุนของพรรค จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อการก่อตั้งไม่น้อย ดังที่ รศ.ดร.วิทยา สุจริตอนารักษ์ ซึ่งได้ทำการศึกษาระบบพรรคการเมืองไทย ได้กล่าววิจารณ์ถึงพื้นฐานของพรรคการเมืองไทยซึ่งเป็นเหตุให้ระบบพรรคล้มเหลว กล่าวคือ ความล้มเหลวของพรรคการเมืองไทยนั้น เกิดจากพื้นฐานหรือกำลังสนับสนุนของพรรคจำนวน เกือบทั้งหมดแคบ... เมื่อฐานที่จะรองรับพรรคแคบ พรรคก็ล้มได้ง่ายเมื่อมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลง²

¹ นรนิติ เศรษฐบุตร, (บรรณาธิการ), พรรคการเมือง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521), หน้า 109.

² วิทยา สุจริตอนารักษ์, "พรรคการเมือง", หน้า 37.

เมื่อนำเอาแนวความคิดดังกล่าวมาพิจารณาประกอบกับความเข้มแข็งขององค์กรทหารในอันที่จะเข้าจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองในฐานะของกลุ่มผลประโยชน์ที่ให้การสนับสนุนจะพบว่ากองทัพในสมัยของพรรคการเมืองในช่วง 2500-2512 อยู่ในสภาพที่มีเอกภาพสูงสุดจากการศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ซึ่งได้ศึกษาเปรียบเทียบองค์กรทหารในช่วงก่อน พ.ศ.2516 กับช่วงหลังจากนั้น ปรากฏว่า ภายหลังจากการปฏิวัติ พ.ศ.2490 เป็นต้นมานั้น ทหารเป็นกลุ่มที่มีเอกภาพเนื่องจากผู้นำของทหารมีอำนาจสูงสุด สามารถควบคุมกองทัพได้อย่างเด็ดขาด¹ ทั้งนี้เกิดจากการสืบทอดอำนาจอย่างต่อเนื่องและประสมการณ์ในการดำรงตำแหน่งที่คุมกำลังในกองทัพของผู้นำทหาร เช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพลถนอม กิตติขจร และ จอมพลประภาส จารุเสถียร ซึ่งมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งต่อกัน และได้ครอบครองอำนาจดังกล่าวอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดในกองทัพ ทำให้กองทัพมีเอกภาพ การแตกแยกในกองทัพมีน้อย ซึ่งประเด็นเกี่ยวกับความเข้มแข็งและเอกภาพของกองทัพ จะได้ศึกษาอย่างละเอียดในบทต่อไป

5.3 ลักษณะโดยทั่วไปของพรรคการเมืองทหาร

5.3.1 เป็นพรรคการเมืองในสภา เนื่องจากเกิดขึ้นจากการรวมตัวของสมาชิกในสภาเพื่อการสนับสนุนผู้นำคนหนึ่งคนใด

ลักษณะการก่อเกิดพรรคการเมืองในสภามี โมริซ ดูแวร์แยร์ (Maurice Duverger) ได้เสนอทฤษฎีการกำเนิดพรรคการเมืองชื่อทฤษฎีรัฐสภา (Parliamentary Theories)² ซึ่งกล่าวว่าพรรคการเมืองมีกำเนิด 2 ทาง คือ การกำเนิดพรรคการเมืองนอกรัฐสภา (Extra-Parliamentary Origins) และการกำเนิดพรรคการเมืองในรัฐสภา (Inter-Parliamentary Origins) ดูแวร์แยร์ กล่าวว่า พรรคการเมืองมีวิวัฒนาการมาจากการรวมตัวกันนอกรัฐสภาก่อน เนื่องจากกลุ่มการเมืองบางกลุ่มมีจุดมุ่งหมายที่จะเข้ามาเป็นรัฐบาลและค้ำรองผลประโยชน์กับรัฐบาลอยู่แล้ว จึงได้รวมกันเป็นสมาคมหรือสโมสร บางแห่งสมาคมหรือสโมสรก็ได้ยกฐานะขึ้นเป็นพรรคการเมือง เพื่อหวังที่จะเข้าไปเป็นรัฐบาลเสียงเอง³ ส่วนในเรื่องของพรรค

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเลือกตั้ง พรรคการเมือง รัฐสภาและคณะทหาร, หน้า 349.

² ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 23.

³ เรื่องเดียวกัน.

การเมืองในสภานั้นจะมีกำเนิดจากการรวมตัวของสมาชิกรัฐสภา โดยเริ่มต้นจากการที่บรรดาสมาชิกรัฐสภามีความจำเป็นในการปรึกษาหารือและการวางแผนดำเนินงานร่วมกันในการทำหน้าที่ของสมาชิกรัฐสภา และการขยายมวลสมาชิกของกลุ่มให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นเฉพาะสมาชิกรัฐสภาก่อนต่อมาการรวมกลุ่มในรูปพรรคการเมืองก็เกิดขึ้นใน เมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไป ซึ่งสมาชิกสภาเหล่านี้ มีความประสงค์ที่จะรับการเลือกตั้งเข้ามาสู่สภาอีก จึงจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาในรูปของคณะกรรมการ สำหรับดำเนินการเลือกตั้ง และกรรมการสำหรับการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ในที่สุดก็ก่อตั้งเป็นพรรคการเมือง¹

จากแนวความคิดดังกล่าว ได้นำมาประกอบการพิจารณารูปแบบการก่อตั้งพรรคการเมืองของผู้นำทหาร พรรคต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะพบว่าไม่ว่าพรรคเสรีนิยมคคิลลา หรือพรรคสหประชาไทย ล้วนจัดอยู่ในลักษณะของพรรคการเมืองในสภา (Inter-Parliamentary Party) ทั้งสิ้น ในส่วนของพรรคเสรีนิยมคคิลลา นั้นเกิดจากการรวมตัวของ สส.ที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี โดยก่อนหน้าที่จะก่อตั้งเป็นพรรคการเมืองนั้น รัฐบาลซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำได้รวบรวม สส.ที่สนับสนุนรัฐบาล เข้าเป็นกลุ่มและจัดตั้งขึ้นเป็นคณะกรรมการนิติบัญญัติ² ทำหน้าที่พิจารณาเรื่องต่าง ๆ ที่จะนำเข้าสู่สภาจึงเป็นการทำหน้าที่คล้ายกับพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลนั่นเอง ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้ พรบ. พรรคการเมือง พ.ศ.2498 กลุ่ม สส.ดังกล่าวซึ่งได้รับการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการนิติบัญญัตินั้นก็ได้พัฒนา เป็นพรรค เสรีนิยมคคิลลาในเวลาต่อมา

สำหรับพรรคสหประชาไทย แม้ช่วงระยะเวลาที่มีการรวมตัวกันเพื่อก่อตั้งเป็นพรรคการเมืองนั้น จะมีได้ในช่วงที่มีรัฐสภา เนื่องจากเป็นระยะเวลาภายหลังจากการที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2511 ใหม่ ๆ แต่ถ้าพิจารณาให้ดีแล้วจะพบว่า การรวมตัวกันขึ้นเป็นพรรคสหประชาไทยนั้นมีลักษณะที่น่าสนใจ 2 ประการคือ

(1) เกิดจากการรวมตัวของกลุ่ม สส.เก่าในอดีต ที่เคยสังกัดพรรค เสรีนิยมคคิลลา ในช่วงรัฐบาลก่อน และอดีต สส.ที่เคยได้รับเลือกตั้งในช่วงการเลือกตั้งก่อนหน้า

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

² ธงไชย แสงประดับ, "การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพรรคการเมืองไทย", หน้า 42.

(2) มีวัตถุประสงค์ของการรวมตัวคือ มุ่งที่จะให้มีผลในการเลือกตั้งที่จะมีมาก และให้การสนับสนุนผู้นำทางการเมืองในช่วงนั้น (จอมพล ถนอม กิตติขจร) ดังนั้นแม้ว่ารูปแบบการจัดตั้งจะไม่อาจจัดเข้าหลักเกณฑ์ที่เป็นพรรคการเมืองในรัฐสภาได้แต่ถ้าพิจารณาวัตถุประสงค์มูลเหตุ และกระบวนการในการดำเนินงานจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมา จะพบว่าพรรคสหประชาไทย จัดเป็นพรรคการเมืองในรัฐสภาพรรคหนึ่ง

ส่วนพรรคชาติสังคมนิยมและพรรคสหภูมิ นั้นเป็นพรรคการเมืองในรัฐสภาอย่างชัดเจน กล่าวคือภายหลังจากการเลือกตั้ง พ.ศ.2500 ไปแล้วไม่นาน ได้เกิดความขัดแย้งขึ้นในระหว่างผู้นำรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายทหารคนสำคัญที่เป็นผู้นำทหารและเป็นผู้ร่วมในการรัฐประหาร คือ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์¹ ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวนี้ได้แพร่ขยายรุนแรงจนกระทั่งถึงขั้นที่ผู้นำทหารหลายคนได้ขอลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี และถอนตัวออกจากการเป็นสมาชิกพรรค เสรีมนังคศิลา ในช่วงนั้นได้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาอีกพรรคหนึ่งคือ พรรคสหภูมิ มีนายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ สส. เชียงใหม่ เป็นหัวหน้าพรรค และนายสงวน จันทรสาขา สส. นครพนม เป็นเลขาธิการพรรคว่ากันว่าพรรคสหภูมิดังกล่าวนี้ได้รับการสนับสนุนจาก จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้นำทหารในยุคนั้น พรรคสหภูมิได้รวบรวมเอา สส. อิสระที่ไม่สังกัดพรรคจำนวนหนึ่ง ผสมเข้ากับ สส. ที่สังกัดพรรค เสรีมนังคศิลาเดิมอีกจำนวนหนึ่งจัดตั้งขึ้น เป็นพรรคการเมืองดังกล่าว กระบวนการที่จัดตั้งพรรคสหภูมิขึ้นมาเป็นช่วงที่รัฐบาลสภายังอยู่ในวาระยังไม่หมดวาระ ต่อมาพรรคสหภูมินี้ก็ได้มีการปรับปรุง และเปลี่ยนมาเป็นพรรคชาติสังคมนิยมซึ่ง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ก่อตั้งขึ้นภายหลังจากที่ยึดอำนาจจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้สำเร็จ ซึ่งได้รวบรวมเอาสมาชิกสภาที่สังกัดพรรคสหภูมิเดิมกับสมาชิกสภาผู้แทนของพรรค เสรีมนังคศิลา

จากลักษณะดังกล่าวที่การจัดตั้งพรรคการเมืองทั้ง 4 พรรคนี้ ได้ก่อตั้งขึ้นโดยรวบรวมเอาเฉพาะสมาชิกซึ่งได้รับเลือก หรือกำลังดำรงตำแหน่งในรัฐสภาทั้งสิ้น ลักษณะดังกล่าวนี้จึงถือเป็นลักษณะประการแรกที่พรรคการเมืองของทหารมีอยู่ร่วมกัน

¹ ขจิตถัย นุราชพัฒน์, การเมืองและพรรคการเมืองไทย, หน้า 297.

5.3.2 จัดตั้งโดยผู้นำทหารที่เป็นผู้นำทางการเมือง และกำลังมีอำนาจและอิทธิพลอยู่ทางการเมือง เช่น เป็นนายกรัฐมนตรี หรือผู้บัญชาการทหาร ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่จำเป็นและก่อให้เกิดผลในการสนับสนุนให้พรรคการเมืองที่คั่งขึ้นนี้ เป็นพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพในด้านการสนับสนุนฝ่ายบริหารต่อไป กล่าวคือ พรรคเสรีมนังคศิลา ก็จัดตั้งโดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี พรรคชาติสังคมก็ก่อตั้งโดย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งในขณะนั้นเป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติ และมีอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริง แม้ว่าจะมีได้ดำรงตำแหน่งในรัฐบาลขณะที่พรรคชาติสังคมก่อตั้งขึ้นโดยที่ นายพจน์ สารสิน ซึ่งเป็นพลเรือนดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นการชั่วคราวในขณะนั้น¹ ส่วนพรรคสหประชาไทย ก็ก่อตั้งโดย จอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบทอดตำแหน่งมาจาก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

5.3.3 เป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิวัติ โดยคณะทหาร ลักษณะดังกล่าวนี้พิจารณาได้จากการที่คณะปฏิวัติได้ทำรัฐประหารยึดอำนาจ การปกครองจากรัฐบาลซึ่งอาจเป็นรัฐบาลพลเรือน หรือรัฐประหารก็ได้หลังจากนั้นคณะปฏิวัติก็ได้จัดตั้งรัฐบาลทหารขึ้นปกครองและบริหารประเทศ เพื่อดำเนินการให้มีการจัดทำรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อการเลือกตั้งทั่วไปที่จะมีมาในภายหลัง ซึ่งการที่ผู้นำรัฐบาลทหารที่ครองอำนาจอยู่ก็จะพยายามดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อให้สืบทอดอำนาจการปกครองของคนหรือกลุ่มคนต่อไป แม้ในรูปแบบการเมืองที่จะเป็นประชาธิปไตยโดยก็ตาม สิ่งที่ผู้นำรัฐบาลทหารเหล่านั้นต้องกระทำเป็นกรณีแรกสำหรับการนี้ก็คือ การรวบรวมสมาชิกสภาและนักการเมืองต่าง ๆ เข้าเป็นกลุ่มและจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองขึ้นมา

ในสมัยของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้น พรรคเสรีมนังคศิลาได้ถูกจัดตั้งขึ้นเป็นผลสืบเนื่องจากการที่คณะรัฐประหารได้ทำการยึดอำนาจปกครองจากรัฐบาลของ นายควง อภัยวงศ์ เมื่อปี พ.ศ. 2494 และได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศ โดยมีการปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้สอดคล้องกับการครองอำนาจทางการเมืองของผู้นำทหาร กล่าวคือ ได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2492 และนำเอารัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2475 มาแก้ไขเพิ่มเติมและประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2495 ในการนี้เพื่อเป็นการเตรียมการสำหรับการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นในปี พ.ศ. 2500 รัฐบาลในขณะนั้นจึงได้ก่อตั้งพรรคเสรีมนังคศิลาขึ้นมา

¹ เรื่องเดียวกัน.

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพรรคสหประชาไทยนั้น ระยะเวลาการจัดตั้งพรรคจะเกิดขึ้นหลังจากที่คณะปฏิวัติได้ยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาล เป็นเวลานาน กล่าวคือ คณะปฏิวัติซึ่งนำโดย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ยึดอำนาจเมื่อเดือน ตุลาคม 2501 และพรรคสหประชาไทยได้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2511 แต่ถ้าหากพิจารณาถึงระยะเวลาดังกล่าว จะเห็นว่าจากปี 2501 เป็นต้นมา จนกระทั่งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2511 นั้น รัฐบาลทหารซึ่งจัดตั้งโดยคณะปฏิวัติได้เข้าควบคุมอำนาจและการทำการบริหารประเทศด้วย อำนาจปฏิวัติมาโดยตลอด เมื่อจอมพลสฤษดิ์ถึงแก่อสัญกรรมลง จอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำระดับรองและร่วมกลุ่มอยู่ในกลุ่มของ จอมพลสฤษดิ์ มาโดยตลอดก็ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อมาจนกระทั่งประกาศใช้รัฐธรรมนูญ และได้จัดตั้งพรรคสหประชาไทยขึ้น เพื่อเตรียมการสำหรับการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นในปี พ.ศ.2512 นอกจากนี้ในธรรมนูญของพรรค ก็ได้มีคำปรารภ ซึ่งยืนยันถึงความเป็นมาของพรรคว่า เริ่มค้นสืบ เนื่องมาจากการปฏิวัติ พ.ศ.2501 ใจความโดยย่อก็คือ พรรคเชื่อมั่นว่าการปฏิวัติ 2501 เป็นการวางพื้นฐานเพื่อให้ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ และสอดคล้องกับสภาพสังคมของชาติไทย¹ ดังนั้นพรรคประชาไทยจึงเป็นผลสืบเนื่องของการปฏิวัติดังกล่าว เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์เสริมสร้างประชาธิปไตยให้มีขึ้นในประเทศไทย²

สำหรับพรรคชาติสังคมนั้นมีลักษณะดังกล่าวค่อนข้างชัดเจนกว่า

2 พรรคที่กล่าวข้างต้น คือได้จัดตั้งขึ้นภายหลังจากที่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาล พรรคเสริมพลังศิลาของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ.2500 และได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นหลังจากการปฏิวัติครั้งนั้น พร้อมกับนั้นจอมพลสฤษดิ์ ก็ได้จัดตั้งพรรคชาติสังคมซึ่งเกิดจากการรวบรวมเอาบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคฝ่ายรัฐบาล เดิมมาจัดตั้งขึ้นเป็นพรรคใหม่ และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็เข้าดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรค โดยมีนายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ หัวหน้าพรรคสหภูมิ และ สส. เชียงใหม่³ เป็นรองหัวหน้าพรรคมี พลโทประภาส จารุเสถียร (ยศในขณะนั้น) เป็นเลขาธิการพรรค

¹ เรื่องเดียวกัน.

² ธงไชย แสงประดิษฐ์. "การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพรรคการเมืองไทย", หน้า 61.

³ เรื่องเดียวกัน.

5.3.4 เป็นพรรคการเมืองของรัฐบาล และมุ่งเข้าแข่งขันในนามของพรรค รัฐบาลในการเลือกตั้งช่วงนั้น ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะของข้อ 2 ที่ผู้จัดตั้งพรรคการเมือง ของทหารดังกล่าวนี้ เป็นผู้นำทางการเมืองหรือเป็นผู้ที่มีอำนาจและอิทธิพลอย่างแท้จริงใน ทางการเมืองในขณะนั้น กล่าวคือพรรค เสริมนังคศิลา ก่อตั้งโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พรรชาติสังคมคือจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพรรคสหประชาไทย คือ จอมพลถนอม กิตติขจร สำหรับการจัดตั้งพรรค เพื่อให้เป็นพรรคของรัฐบาลนั้น วิเคราะห์ได้ จากเจตนารมณ์ของผู้นำดังกล่าวและบทบาททางการเมืองของพรรคที่ได้จัดตั้งขึ้น ทั้งมีลักษณะ ร่วมของพรรคนี้ในประการแรกก็คือ กระบวนการดำเนินงานทางการเมืองในรูปแบบอื่น ๆ ที่แม้จะมีใช้ในนามของพรรค แต่การปฏิบัติงานดังกล่าวนี้เป็นลักษณะของพรรคการเมืองของ รัฐบาล

พรรค เสริมนังคศิลานั้น ก่อนที่จะได้มีการจัดตั้งขึ้น เป็นพรรคการเมือง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้รวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ที่เป็นฝ่ายสนับสนุน รัฐบาลแต่งตั้งขึ้นเป็นคณะกรรมการเรียกว่า คณะกรรมการนิติบัญญัติมีผลดำรงเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นเลขาธิการ¹ ซึ่งมีหน้าที่ในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่จะถูกนำมาเข้าสู่สภา ผู้แทนราษฎรลงหน้าก่อนและอื่น ๆ ซึ่งการปฏิบัติงานของคณะกรรมการชุดนี้มีสภาพคล้ายคลึงกับ การปฏิบัติหน้าที่ของพรรคการเมืองฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลโดยตรง ซึ่งคณะกรรมการชุดดังกล่าวนี้ ก็ได้เปลี่ยนมาเป็นพรรค เสริมนังคศิลาในที่สุด ซึ่งเป็นพรรคการเมืองของรัฐบาล

สำหรับพรรคชาติสังคมจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นหัวหน้าพรรคและ ผู้ก่อตั้งพรรค ได้จัดตั้งขึ้นภายหลังที่นำคณะทหารเข้ายึดอำนาจการปกครอง เมื่อ พ.ศ. 2500 โดยที่เป็นที่ทราบกันดีว่ารัฐบาลในขณะนั้นอยู่ภายใต้การควบคุมของจอมพลสฤษดิ์โดยตรง บุคคล ในพรรคชาติสังคมก็ได้ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีด้วย เช่น นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ รองหัวหน้าพรรค เป็นต้น

ส่วนพรรคสหประชาไทย จอมพลถนอม ก็ได้จัดตั้งพรรคดังกล่าวขึ้นใน ขณะที่ตนเองดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นหัวหน้าคณะรัฐบาล และมีรัฐมนตรีร่วมในคณะรัฐบาล ชุดนี้หลายคนที่ได้ดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการบริหารพรรค เช่น พลเอกประภาส จารุเสถียร

¹ ไขว้วิเศษ สุดลาภา, พรรคการเมือง, หน้า 217.

พลเอกกฤษณ์ สีวะรา พลโทแสวง เสนาณรงค์ เป็นต้น ซึ่งมีผลให้พรรคสหประชาไทยที่ดั่งขึ้นนั้น เป็นพรรคของรัฐบาลอย่างชัดเจน นอกจากนั้นในระยะเวลาการหาเสียงเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2512 พรรคก็ได้ประกาศตนเองอย่างชัดเจนว่าเป็นพรรคของรัฐบาล และใช้ผลงานต่าง ๆ ในเรื่อง เกี่ยวกับการพัฒนาหรือตำรวจคดี ซึ่งรัฐบาลได้จัดทำเป็นผลงานของพรรค เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกต ในประเด็นนี้ว่า นอกจากลักษณะของพรรคการเมืองที่ดั่งขึ้นดังกล่าวนี้ จะมีลักษณะเป็นพรรคการเมือง ของรัฐบาลแล้ว จะพบว่า การก่อตั้งพรรคทุกพรรคจะอาศัยช่วงเวลาที่ย้ายบ้านหรือพรรคการเมือง อื่น ๆ ที่มีใช้ฝ่ายสนับสนุนไม่สามารถจะรวบรวมกำลังได้คิด และไม่สามารถจัดตั้งกลุ่มหรือพรรค การเมือง ทั้งนี้จากผลของข้อ 3 ที่ว่า พรรคการเมืองดังกล่าวสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติใน ครั้งต่าง ๆ กัน ดังเช่น พรรค เสริมพลังศึกษาได้จัดตั้งขึ้นในช่วงหลังจากที่คณะรัฐประหารได้เข้า ยึดอำนาจ เมื่อปี 2494 และคณะรัฐประหารได้ประกาศห้ามการชุมนุมทางการเมืองอย่าง เด็ดขาด¹ ทำให้การตั้งพรรคการเมืองไม่สามารถที่จะกระทำได้ กรณีของพรรคชาติสังคมก็ เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลปฏิวัติของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และรัฐบาลของ จอมพลถนอม กิตติขจร ในเวลาต่อมาก็เป็นรัฐบาลเผด็จการ ปกครองประเทศโดยไม่มีรัฐสภา และสิทธิทางการเมือง ถูกจำกัดบางประการด้วย

5.3.5 พรรคทหารจะก่อตั้งในช่วงที่รัฐสภามีสภาแต่งตั้งซึ่งมีอำนาจ และ จำนวน เท่า เทียมหรือไล่ เรียบกับสภา เลือกตั้ง

ลักษณะประการนี้ขึ้น เป็นสิ่งที่ควบคู่ไปกับการเลือกตั้งทุกครั้งซึ่งทหารมี ส่วนร่วม ทั้งนี้ปัจจัยที่สำคัญก็คือรัฐธรรมนูญ ซึ่งกำหนดให้รัฐสภามีสภา 2 สภาคือ สภาแต่งตั้ง ซึ่งทหารควบคุมอยู่ และมีจำนวน เท่ากันหรือ เป็นสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับสภา เลือกตั้ง ทั้งนี้เพื่อ ที่จะเป็นหลักประกัน ได้ว่ารัฐบาลจะมีเสียงสนับสนุนในสภาผู้แทนแน่นอน² อย่างน้อยที่สุดรัฐบาลมี มีเสียงสนับสนุนจากสภาที่แต่งตั้งไว้แล้ว

¹ ธงไชย แสงประดับ, "การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ พรรคการเมืองไทย", หน้า 42.

² นรมิตี เศรษฐดร (บรรณาธิการ), พรรคการเมือง, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2521), หน้า 109.

ตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 ซึ่งคณะรัฐประหารได้นำกลับเข้ามาใช้บังคับในปี 2495 นั้น กำหนดให้มีสภาผู้แทนราษฎรเพียงสภาเดียว และในมาตรา 115 กำหนดให้มีสภาผู้แทนราษฎร 2 ประเภทมีจำนวนเท่ากันคือ

1. สมาชิกประเภทที่ 1 ได้แก่ ผู้ซึ่งราษฎรเลือกตั้งตามมาตรา 45 และมาตรา 41
2. สมาชิกประเภทที่ 2 ได้แก่ ผู้ซึ่งพระมหากษัตริย์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

แต่งตั้งไว้แล้ว

บทบัญญัติดังกล่าวนี้มีผลให้ พรรคเสรีมนังคศิลาเป็นหลักประกันเพียงพอสำหรับการดำเนินงานในรัฐสภา ในฐานะพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลที่จะคอยให้การสนับสนุนรัฐบาลในการบริหารประเทศต่อไป

รัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 นี้ยังมีผลใช้บังคับมาถึงการเลือกตั้ง พ.ศ. 2500 ภายหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้ายึดอำนาจและบังคับให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ลาออกจากตำแหน่งด้วย จึงมีผลทำให้พรรคชาติสังคมซึ่งจัดตั้งขึ้นสำหรับการเลือกตั้งในครั้งนั้น มีศักยภาพเพียงพอที่จะเป็นพรรคการเมืองของรัฐบาล

สำหรับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 นั้น ก็มีลักษณะของบทบัญญัติในการนี้เช่นเดียวกัน

โดยที่คณะทำการปฏิวัติมีความเห็นว่า ความผันผวนและการไร้เสถียรภาพของการเมืองไทยมีสาเหตุมาจากความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติ โดยที่ฝ่ายนิติบัญญัติพยายามก้าวล่วงงานของฝ่ายบริหาร¹ จึงได้ตกลงกันว่าจะต้องมีสภาที่ได้รับแต่งตั้งจากรัฐบาลแต่จะให้มีรูปสภาเดียว และให้สมาชิกมีสองประเภท โดยแรกเป็นวุฒิสภาและสภาผู้แทน² และได้กำหนดหลักเกณฑ์บางประการที่จะทำให้สภาแต่งตั้งนี้มีอำนาจมากพอที่จะถ่วงรั้งอำนาจของสภาผู้แทน กล่าวคือ มีจำนวนถึง 3 ใน 4 ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 78)³ ให้ข้าราชการประจำเป็นวุฒิสมาชิกได้ โดยให้สมาชิกภาพของวุฒิสมาชิกมีระยะเวลายาวนานกว่าสมาชิกภาพ

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเลือกตั้ง พรรคการเมือง รัฐสภา และคณะทหาร, หน้า 198.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กล่าวคือ คราวละ 6 ปี (มาตรา 79)¹ นอกจากนั้นก็ได้ให้อำนาจ วุฒิสภาในการเสนอพระราชบัญญัติ (มาตรา 117)² จากอำนาจของวุฒิสภา ซึ่งมีจำนวนมาก ดังกล่าว ทำให้รัฐบาลมีเสียงสนับสนุนมากพอที่จะดำเนินการได้ในรัฐสภา ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว รัฐบาลก็ได้ก่อตั้งพรรคสหประชาไทยนั้น และเข้าสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน รวมทั้ง 6 เป็นฐานสนับสนุนรัฐบาลต่อไป

จากเหตุผลและข้อเท็จจริงดังกล่าวซึ่งแสดงว่าพรรคการเมืองที่ทหารก่อตั้งขึ้นมานี้ จึงเป็นพรรคการเมืองพรรคเดียวที่คาดได้ว่าจะมีเสียงสนับสนุนในสภาอย่างพอเพียง

5.3.6 มีนายทหารประจำการซึ่งเป็นผู้ว่าในกองทัพดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการ ของพรรค เป็นลักษณะเด่นที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพรรคการเมืองทหารเท่าที่ปรากฏใน การเมืองไทย ซึ่งมีผลอย่างมากต่อพรรคดังกล่าว

โครงสร้างสูงสุดในพรรคจะประกอบด้วยนายทหารและนายตำรวจซึ่งจะเห็นได้จาก ตำแหน่ง หัวหน้าพรรค รองหัวหน้าพรรค เลขาธิการพรรค และรองเลขาธิการพรรค ประกอบด้วยนายทหาร และนายตำรวจทั้งสิ้น³ ส่วนโครงสร้างระดับรองลงมา ได้แก่ คณะกรรมการกลาง ผู้ควบคุมเสียง และสมาชิกรัฐสภานั้น (ทั้งสภาผู้แทน และวุฒิสภา) ประกอบด้วย ทหาร ตำรวจ ข้าราชการพลเรือน และนักการเมืองในสภา ส่วนสมาชิกในระดับต่ำสุดนั้น ได้แก่ พวกหัวคะแนน และข้าราชการชั้นผู้น้อย ในชนบท⁴

สำหรับพรรค เสรีนิยมคึกคักนั้น มีคณะกรรมการกลางที่เป็นนายทหาร และนายตำรวจ คนสำคัญคือ

1. จอมพล ป. พิบูลสงคราม	หัวหน้าพรรค
2. พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์	เลขาธิการพรรค
3. จอมพลหิน ชูณหะวัณ	ที่ปรึกษาพรรค

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน

³ อองไชย แสงประดับ, "การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพรรคการเมืองไทย", หน้า 57.

⁴ เรื่องเดียวกัน

4. พลเรือเอกหลวงยุทธศาสตร์โกศล	ที่ปรึกษาพรรค
5. พลเอกสุฤษดิ์ ธนะรัชต์	ที่ปรึกษาพรรค
6. จอมพลอากาศ ปิ่น รณอากาศ ฤทธาภาณี	กรรมการ
7. พลเรือเอก หลวงสุนาวินวิวัฒน์	กรรมการ
8. พลเอก เคช เกษประดิยุทธ	กรรมการ
9. พลอากาศเอก หลวงเชิดวุฒากาศ	กรรมการ
10. พลโทหลวงสวัสดิ์ สรยุทธ	กรรมการ
11. พลเอกสวัสดิ์ สวัสดิ์รัชชัย	กรรมการ
12. พลตรี สุรใจ บุลทรัพย์	กรรมการ
13. พลอากาศโท เฟื่อง เฟื่องวุฒิราษฎร์	กรรมการ
14. พันเอกช่วง เขวงศักดิ์สงคราม	กรรมการ
15. พลอากาศโททวี จุลละทรัพย์	กรรมการ
16. พลเอกเกา เพียรเลิศบริรักษ์ยุทธกิจ	กรรมการ
17. พลตรีประมาศ อติเรกสาร	กรรมการ
18. พลโทบัญญัติ ทพัสตินา	กรรมการ
19. พลเรือเอกหลวงชำนาญ อรรถยุทธ	กรรมการ
20. พลอากาศตรีเฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร	กรรมการ

สำหรับพรรคสหประชาไทย นั้นแม้ว่าจะมีการขยายตัวด้านโครงสร้างโดยประกอบด้วยสมาชิกจากคนทุกชั้นทุกอาชีพก็ตาม แต่ผู้นำระดับสูงสุดนั้นจะเป็นผู้นำทางทหาร ซึ่งมีทหารบกเป็นกำลังที่สำคัญ¹ นอกจากนี้ก็ได้แก่ ที่ปรึกษาทางพลเรือนซึ่งให้คำแนะนำในทางบริหารและทางเทคนิคแก่สถาบันทหารและสถาบันกษัตริย์ รองลงไปได้แก่เจ้าหน้าที่บริหารของรัฐ ซึ่งรวมทั้งข้าราชการพลเรือน ครู ตำรวจและทหารทุกเหล่าด้วย² จากรายนามของคณะกรรมการพรรค ปรากฏว่า ตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงคือ หัวหน้า พรรค รองหัวหน้าพรรค เลขาธิการพรรคและรองเลขาธิการพรรค เป็นนายทหารบก 4 คน นายตำรวจ 2 คน และนายทหารอากาศ 1 คน ส่วนคณะกรรมการอำนวยการอื่น ๆ ของพรรคจำนวน 11 คน เป็นนายทหาร และนางตำรวจถึง 6 คน³

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

รายนามคณะกรรมการพรรคสหประชาไทยที่เป็นนายทหารและนายตำรวจดังกล่าว

มีรายชื่อดังต่อไปนี้

1. จอมพลถนอม กิตติขจร	หัวหน้าพรรค
2. พลเอกประภาส จารุเสถียร	รองหัวหน้าพรรค
3. พลตำรวจเอก ประเสริฐ รุจิรวงศ์	รองหัวหน้าพรรค
4. พลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์	เลขาธิการพรรค
5. พลเอกกฤษณ์ สีวะรา	รองเลขาธิการพรรค
6. พลโทแสวง เสนาณรงค์	รองเลขาธิการพรรค
7. พลตำรวจโทพิชัย กุลละวณิชย์	รองเลขาธิการพรรค
8. พลโทพงษ์ ปุณณกันต์	กรรมการ
9. พลเอกจิตติ นาวีเสถียร	กรรมการ
10. พลเอกกฤษ ปุณณกันต์	กรรมการ
11. พลเรือเอกจรรยา เจริญเดียรช	กรรมการ
12. พลอากาศเอกบุญชู จันทร์เบกษา	กรรมการ
13. พลตำรวจตรีสง่า กิตติขจร	กรรมการ
14. พันเอกถนัด คอมันตร์	กรรมการ

ในกรณีของพรรคชาติสังคมก็เช่นเดียวกับคณะกรรมการของพรรคส่วนใหญ่ประกอบด้วยสมาชิกคณะปฏิวัติ 20 ตุลาคม 2500 ทั้งสิ้น คณะกรรมการระดับสูงของพรรคได้แก่¹

1. จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์	หัวหน้าพรรค
2. พลเอกไสว ไสวสนยากร	รองหัวหน้าพรรค
3. พลเอกถนอม กิตติขจร	รองหัวหน้าพรรค
4. พลเอกประภาส จารุเสถียร	เลขาธิการพรรค
5. พลเอกจิตติ นาวีเสถียร	รองเลขาธิการพรรค
6. พลเอกกฤษณ์ สีวะรา	รองเลขาธิการพรรค
7. พลโทวิชัย หงษ์อนันต์	กรรมการ
8. พลโทโชติ ศิริบุญยัษฐิติ	กรรมการ

¹ ชัยศักดิ์ บุรุษพิพัฒน์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทย, หน้า 297.

9. พลโทประจวบ สุนทรางกูร	กรรมการ
10. พลเอกสุทธิ สุทธิสารธมกร	กรรมการ
11. พลเรือเอกหลวงชำนาญ อรรถยุทธ	กรรมการ
12. พลอากาศเอกบุญชู จันทร์ เบกษา	กรรมการ
13. พลเรือเอกสนอง ธนะศักดิ์	กรรมการ
14. พลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์	กรรมการ
15. พลเอกกฤษ ภูผกัณฑ์	กรรมการ
16. พลโทเผชิญ นิตินุตร	กรรมการ
17. พลเอกชดอ จารุกสิส	กรรมการ
18. พลโทพงษ์ ภูผกัณฑ์	กรรมการ
19. พลโทจำเริญ จารุเสถียร	กรรมการ
20. พลเอกสุรใจ พูลทรัพย์	กรรมการ

จากลักษณะดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงบทบาทที่แท้จริงของพรรคการเมืองทหารที่ต้องอาศัยผู้นำทางกองทัพ ซึ่งได้แก่นายทหารชั้นผู้นำต่าง ๆ รวมไปถึงข้าราชการพลเรือน ซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่ราชการ และมีความสามารถความชำนาญในงานอาชีพ เป็นกำลังที่สำคัญในการดำเนินงานของพรรค

ลักษณะของการมีนายทหาร และนายตำรวจ เป็นผู้นำของกองทัพมาเป็นกรรมการบริหารของพรรคการเมืองทหารดังกล่าวนี้ จะมีผลในทางปฏิบัติ เป็นอันมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการณรงค์เพื่อหาเสียงเลือกตั้ง เนื่องจากผู้นำของกองทัพเหล่านี้จะสามารถใช้อิทธิพลในตำแหน่งหน้าที่ เพื่อให้การเลือกตั้งนั้นเป็นไปในทางที่ทำให้พรรคชนะการเลือกตั้งให้มากที่สุด นอกจากนั้นนี้เพื่อเป็นฐานกำลังในทางการเมืองโดยทางอ้อมของพรรคดังกล่าว เนื่องจากเป็นที่แน่ใจได้ว่าพรรคการเมืองที่ตั้งขึ้นนี้จะเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลและให้ความสนับสนุนรัฐบาลในสภาต่อไป

นอกจากนั้นประเด็นที่ทหารประจำการและข้าราชการพลเรือนเข้ามาเป็นกรรมการบริหาร เป็นเจ้าหน้าที่และเป็นสมาชิกพรรคดังกล่าวนี้ มีปัจจัยที่มีส่วนสัมพันธ์กันอย่างมากก็คือปัจจัยทางด้านรัฐธรรมนูญ ซึ่งเปิดโอกาสให้ข้าราชการประจำเข้ามามีตำแหน่งทางการเมืองได้ไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 ซึ่งใช้อยู่ในช่วงที่มีการเลือกตั้ง พ.ศ. 2500 และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 ในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2512 รัฐธรรมนูญทั้ง 2 ฉบับ

มีลักษณะที่เหมือนกัน คือเปิดโอกาสให้ข้าราชการประจำ เข้ามารับตำแหน่งทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำแหน่งวุฒิสมาชิกได้ เมื่อประกอบกับบทบัญญัติที่ให้อำนาจวุฒิสมาชิก ซึ่งมีจำนวนและระดับของอำนาจ เท่าเทียม หรือได้สัดส่วนกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ก็ทำให้สามารถควบคุมกระบวนการทางการเมืองทางรัฐสภาได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย

5.3.7 การใช้ข้าราชการเป็นเครื่องมือพรรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเลือกตั้งนั้น จะใช้ข้าราชการประจำเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการหาเสียงเลือกตั้ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นถึงบทบาททางการเมืองของพรรคการเมืองเหล่านี้ ในการเลือกตั้งช่วงต่าง ๆ พรรคได้ใช้อิทธิพลในฐานะที่เป็นผู้บังคับบัญชาของบรรดาข้าราชการประจำ สั่งการให้ข้าราชการประจำดำเนินการใด ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการหาเสียง และเพื่อให้การลงคะแนนเสียงนั้นเป็นไปโดยที่รัฐบาล เป็นฝ่ายชนะ

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นลักษณะเด่นที่สำคัญของพรรคการเมืองของทหาร ซึ่งแตกต่างไปจากพรรคการเมืองอื่น ๆ โดยทั่วไป ลักษณะเด่นต่าง ๆ ของพรรคการเมืองทหารดังกล่าวนี้ เป็นลักษณะร่วมที่เกิดขึ้นในพรรคการเมืองที่ได้ชื่อว่าเป็นพรรคการเมืองของทหารโดยตรง ไม่สามารถที่จะใช้อธิบายพรรคการเมืองอื่น ๆ รวมไปถึงพรรคการเมืองที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อให้ความสนับสนุน ผู้นำทางทหารต่าง ๆ เนื่องจากพรรคการเมืองเหล่านี้มิได้มีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับกองทัพ หรือบทบาทของผู้นำทหารในทางการเมือง แต่อาจพิจารณาได้ในฐานะของพรรคการเมืองทั่ว ๆ ไป ซึ่งกลายมาเป็นแนวร่วม ของพรรคการเมืองทหารในที่สุด

จากการศึกษาการก่อตั้งพรรคการเมืองของทหารดังกล่าวนี้ ผู้เขียนมีข้อสังเกตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของทหารกับพรรคการเมืองบางประการ ซึ่งน่าที่จะได้มีการพิจารณาควบคู่ไปกับการศึกษาบทบาททางการเมืองของพรรคการเมืองทหารซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

5.4 ภาวะผู้นำภายในพรรค หลังจากที่ได้พิจารณาโครงสร้างความเป็นมา และ มูลเหตุที่ผู้นำทหารจัดตั้งพรรคการเมืองแล้ว สิ่งที่น่าทำการศึกษาอีกประเด็นหนึ่งก็คือ ภาวะผู้นำของพรรคการเมืองทหารแต่ละพรรค ซึ่งจะได้ทำการศึกษาถึงสภาพภายในของแต่ละพรรคที่มีการแบ่งแยกกันเป็นกลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มก็มีผู้นำของตนเอง ซึ่งมีอิทธิพลต่อพรรคพอสมควร และมักก่อความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ ในเรื่องต่าง ๆ อยู่ด้วย

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า การก่อตั้งพรรคการเมืองของผู้นำทหาร ซึ่งเข้ามามีบทบาททางการเมืองดังกล่าว นั้น เป็นการก่อตั้งขึ้นเพื่อหวังผลในการเลือกตั้งและการจัดตั้งรัฐบาล ภายหลังจากที่การเลือกตั้งเสร็จสิ้นลง การรวมตัวขึ้นเป็นพรรคจึงประกอบไปด้วยผู้นำทางการเมือง ซึ่งได้แก่ ทหาร ตำรวจ และข้าราชการประจำเป็นหลัก และแสวงหาสมาชิกพรรคจากบรรดานักการเมือง เช่น สมาชิกสภาผู้แทน เป็นต้น โดยมีได้มีพื้นฐานทางด้านอุดมการณ์ และการรวมตัวของประชาชน ดังนั้นเมื่อประกอบกันขึ้นเป็นพรรคการเมืองจึงมีลักษณะ เป็นเสมือนกลุ่มนักการเมืองในสภาเท่านั้น และดังที่กล่าว ข้างต้น คือสภาพภายในพรรคก็มีการแบ่งแยกเป็นกลุ่ม ๆ

5.4.1 พรรค เสริมมั่นคงศิลา ผู้นำพรรคประกอบไปด้วยนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นผู้นำในการปฏิวัติและมีบทบาทสำคัญในช่วงการเมืองขณะนั้น อาทิเช่น จอมพลผิน ชุณหะวัณ จอมพลอากาศผิน รณอากาศ ฤทธาภาณี จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พลโทถนอม กิตติขจร และพลเอก มังกร พรหมโยธี เป็นต้น¹ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ก็จะมีส่วนสำคัญในการวางแผนการเลือกตั้ง การคัดเลือกตัวผู้สมัครรับเลือกตั้ง ฯลฯ

แต่ในทางปฏิบัติพอจะวิเคราะห์จัดแยกกลุ่มต่าง ๆ ออกได้เป็น 3 กลุ่มด้วยกันคือ²

5.4.1.1 กลุ่ม จอมพล ป. พิบูลสงคราม

5.4.1.2 กลุ่ม พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์

5.4.1.3 กลุ่ม จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

5.4.1.1 กลุ่มจอมพล ป. ได้แก่นายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่กล่าวชื่อนามไว้ข้างต้น ได้แก่ จอมพลผิน ชุณหะวัณ จอมพลอากาศผิน เป็นต้น กลุ่มนี้เป็นนักการเมืองเก่า และมีบทบาทที่สำคัญในการปฏิวัติรัฐประหารหลายครั้ง และมีความสนิทสนมกับจอมพล ป. มากเป็นพิเศษ³ ได้รับความไว้วางใจจากจอมพล ป. ให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในคณะรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตลอดมา กลุ่มนี้มีความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ พอสมควร เนื่องจากได้รับความไว้วางใจ และได้รับมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ในทางการเมืองเสมอ

¹ "ศุภวิทย์", (นามแฝง) และ นต. เชื้อชาติ, เมืองไทยในระบอบรัฐสภา (พระนคร : โรงพิมพ์หทัยศิว, 2510), หน้า 135.

² ธงไชย แสงประดับ, "การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพรรคการเมืองไทย...", หน้า 142.

³ เรื่องเดียวกัน.

5.4.1.2 กลุ่มจอมพลสฤษดิ์ เป็นกลุ่มทหารหนุ่มที่คุมกำลังใน

คณะรัฐประหาร 2490 นับว่ามีบทบาทและอิทธิพลพอสมควร เพราะนายทหารกลุ่มนี้ให้การสนับสนุนรัฐบาล พรรคเสรีมนังคศิลาอยู่ บทบาทที่สำคัญเช่น ภายหลังจากการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 ซึ่งพรรคเสรีมนังคศิลาได้รับเลือกตั้ง 83 ที่ในจำนวนที่นั่งทั้งหมด 160 ที่นั่ง เมื่อรวมกับเสียงสนับสนุนของสมาชิกพรรคอื่น ๆ ที่ได้รับเลือกตั้งซึ่งสนับสนุนพรรคเสรีมนังคศิลาอยู่ก็สามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ ซึ่งก็น่าที่จะเกิดปัญหาแต่ประการใด แต่เนื่องจากการเลือกตั้งดังกล่าวได้รับการวิพากษ์วิจารณ์และถูกโจมตีจากประชาชนและสื่อมวลชนมาก ว่าการเลือกตั้งครั้งดังกล่าวเป็นการเลือกตั้งที่สกปรก และผู้นำฝ่ายทหารคือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้แสดงท่าทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน¹ ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์โจมตีการเลือกตั้งที่ผ่านไปอย่างรุนแรง จนรัฐบาลต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2500² และตั้งให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้บัญชาการฝ่ายทหารเพื่อให้ดำเนินการป้องกันและปราบปรามการก่อการร้าย ซึ่งพฤติการณ์ดังกล่าว จอมพลสฤษดิ์ และคณะนายทหารที่กระทำการรัฐประหารได้แสดงท่าทีที่บีบบังคับจอมพล ป. มากและทำให้จอมพล ป. อยู่ในฐานะที่ลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการจัดตั้งรัฐบาล เกี่ยวกับตัวบุคคลที่ไม่ได้รับการยอมรับจากคณะทหารกลุ่มจอมพลสฤษดิ์ ก็จะไม่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มนี้³ ซึ่งรวมไปถึงการได้รับความสนับสนุนจากสมาชิกสภาทั้ง 2 ประเภทด้วย จนทำให้จอมพล ป. ต้องยอมตามเงื่อนไขหลายอย่างของกลุ่มจอมพลสฤษดิ์ ในด้านการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีแสดงให้เห็นอิทธิพลของกลุ่มนี้ในพรรคเสรีมนังคศิลา

5.4.1.3 กลุ่ม พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เป็นกลุ่มที่มีบทบาทมาก

เช่นกันในคณะรัฐประหาร 2490 พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ นั้น มีอำนาจมากในกลุ่มตำรวจ แต่เดิมก็ได้ร่วมมือกับกลุ่มจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์⁴ กล่าวคือในสมัยที่เกิดการรัฐประหาร 2490 ขึ้นใหม่ ๆ นั้นเป็นยุคที่สงครามโลกเพิ่งเสร็จสิ้นไปใหม่ ๆ มีการฉวยโอกาสแสวงหาความร่ำรวย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

² เรื่องเดียวกัน.

³ คีตกฤษดิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., "รัฐบาล 2500", สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 3

(2 เมษายน 2500) : 9.

⁴ อองไชย แสงประดับ, "การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพรรคการเมืองไทย", หน้า 142.

จากช่องว่างต่าง ๆ ในสังคมเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย สมาชิกในคณะรัฐประหาร "กลุ่มหนุ่ม" 2 คน คือ พันเอกเผ่า ศรียานนท์ และพันเอกสุฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ร่วมมือกันค้าฝิ่นเถื่อน¹ เพื่อนำผลกำไรมาขยายฐานอำนาจทางการเมืองของคน โดยแบ่งผลกำไรเท่า ๆ กัน ในระหว่างฝ่ายตำรวจและทหาร แต่ก่อนหลังเกิดการเอาเปรียบกันและผิดใจกัน มาตอนหลังเมื่อคณะรัฐประหารกลายสภาพมาเป็นพรรคเสรีมนังคศิลาจึงทำให้กลุ่มทั้ง 2 นี้แยกกัน กลุ่ม พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนายตำรวจ มีบทบาทควบคุมกลไกต่าง ๆ ของพรรค และมีบทบาทในการดำเนินการเลือกตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการโกงการเลือกตั้ง เมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2500² ซึ่งพรรคเสรีมนังคศิลาได้ใช้ "อันธพาล" เป็นเครื่องมือในการหาเสียงเลือกตั้ง และก่อวินาศกรรมหาเสียงเลือกตั้งของพรรคฝ่ายค้าน³ โดยก่อนการเลือกตั้ง พ.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ เลขาธิการพรรคเสรีมนังคศิลา และอธิบดีกรมตำรวจ ได้ไปร่วมชุมนุมเลี้ยงอาหารและกล่าวปราศรัยขอความร่วมมือจากเหล่าอันธพาลทั่วจังหวัดพระนครให้ร่วมมือกับพรรคเสรีมนังคศิลาในการเลือกตั้ง⁴ เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า กลุ่มนี้มีบทบาทพอสมควรในพรรคเสรีมนังคศิลา อย่างที่มีท่าทีเผชิญหน้าต่อจอมพลถนอม และสมาชิกสายทำเนียบ เช่น ความขัดแย้งในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณ พ.ศ. 2513 ซึ่งสมาชิกสภาเรียกร้องให้รัฐบาลจัดสรรเงินแก่คนเพื่อไปใช้หาเสียง⁵ ในรูปของงบพัฒนาจังหวัด แต่ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณในขณะนั้น คือนายเรณู สุวรรณสิทธิ์⁶ ซึ่งเป็นคนของสายทำเนียบคัดค้านจอมพลประภาส ได้แสดงท่าทีสนับสนุนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างผู้นำกลุ่ม นอกจากนั้นจอมพลประภาส เป็นผู้นำที่มีอาวุโสที่จะก้าวขึ้นเป็นผู้นำพรรคสืบต่อจากจอมพลถนอม จึงนับว่าเป็นที่หวั่นเกรงของผู้นำกลุ่มที่ทำเนียบมาก ได้มีการรณรงค์เพื่อให้จอมพลถนอม ครองอำนาจต่อไปในพรรคอยู่เสมอ เช่นให้มีการต่ออายุจอมพลถนอมมา เป็นต้น⁷

¹ สุชาติ สวัสดิ์ศรี, "ความเป็นมาของขบวนการค้าฝิ่นในเมืองไทย, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (กุมภาพันธ์ 2516) : 30-43.

² ธงไชย แสงประดับ, "การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพรรคการเมืองไทย, หน้า 143.

³ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, ปีที่ 3 ฉบับที่ 43, วันที่ 7 เมษายน 2500, หน้า 5.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ ธงไชย แสงประดับ, "การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพรรคการเมืองไทย", หน้า 182.

⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกันมากขึ้น นอกจากนั้นการที่สมาชิกคนสำคัญของกลุ่มทำเพียงมีอำนาจในรัฐบาลและในพรรคโดยอาศัยการสนับสนุนส่วนตัวให้กับจอมพลถนอมฯ จึงทำให้กลุ่มทำเพียงพยายามให้จอมพลถนอมได้อยู่ในอำนาจต่อไป ส่วนจอมพลประภาส ซึ่งมีมั่นใจว่าตนเองจะได้สืบทอดอำนาจต่อไปก็ได้พยายามปรับปรุงคนให้ได้รับความนิยมชมชอบจากมหาชน และพยายามสร้างเสริมอำนาจให้กลุ่มมททไทยมีอำนาจเพิ่มขึ้น โดยได้รับความร่วมมือจากนายทหารและสมาชิกกลุ่มอิสระ

5.4.2.3 กลุ่ม สส.อิสระ กลุ่มนี้ประกอบไปด้วยสมาชิกสภาผู้แทนที่มิใช่สมาชิกพรรคสหประชาไทยตั้งแต่ต้น แต่พรรคส่งเข้าสมัครรับเลือกตั้งในนามของสันนิบาต เสรีชน และได้รับเลือกเข้าสภา มีอยู่ประมาณ 30 คน โดยมีนายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ เป็นผู้อยู่เบื้องหลังและให้การสนับสนุนแก่จอมพลประภาส จารุเสถียร กลุ่มนี้มีบทบาทอย่างมากก่อนตอนที่จัดตั้งรัฐบาล เนื่องจากเป็นตัวแปรที่สำคัญที่จะค้าประกันเสถียรภาพของรัฐบาล เนื่องจากพรรคสหประชาไทยได้รับเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงที่ไม่เด็ดขาดจึงจำเป็นต้องแสวงหาเสียงสนับสนุนจากกลุ่ม สส.อิสระเหล่านี้ ทำให้เพิ่มอำนาจต่อรองให้แก่กลุ่มฯ โดยปริยาย

5.4.3 พรรคชาติสังคม พรรคนี้มีลักษณะเด่นอย่างหนึ่งคือ เป็นพรรคที่จอมพลสฤษดิ์ ได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อการเลือกตั้งปี 2501 อำนาจและบทบาทที่สำคัญอยู่ที่ผู้นำพรรค เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากการก่อตั้งพรรค เป็นไปอย่างกระหึ่ม และมีความมุ่งหมายเพื่อรวบรวมสมาชิกให้เป็นกลุ่มก้อน ลักษณะของผู้นำในพรรคจึงเป็นไปในรูปหนึ่งเดียว คือผู้นำพรรคเท่านั้น

จากการศึกษาภาวะผู้นำในพรรคการเมืองของทหารดังกล่าวนี้ ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ผู้นำที่มีบทบาทอย่างมากในพรรคการเมืองมักจะได้แก่นายทหารหรือผู้นำทหารคนสำคัญ ๆ ในยุคนั้น ๆ เช่น พรรคเสรีมนังคศิลา ก็ได้แก่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้นำทหารกลุ่มหนุ่มในคณะรัฐประหาร และพรรคสหประชาไทยซึ่งแม้ว่าผู้นำที่มีบทบาทในพรรคจะมีผู้นำทหาร แต่ก็ยังมีบทบาทและกิจกรรมที่เป็นไปในด้านการเป็นฐานสนับสนุนและเป็นฐานอำนาจของผู้นำทหาร คือจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งเป็นผู้นำพรรคด้วย

อนึ่งเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าการรวมตัวขึ้นเป็นพรรคการเมือง ของพรรคการเมืองทหารเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการรวมเอาสมาชิกที่เป็นนักการเมือง และมีความมุ่งหวังที่จะเข้าต่อสู้ในทางการเมือง โดยไม่มีพื้นฐานจากประชาชนและ/หรือมิได้มีความมุ่งหวังที่จะวางรากฐานให้เป็นโครงสร้างทางการเมืองที่สำคัญ จึงทำให้เกิดการแบ่งแยกเป็นกลุ่ม ๆ และ

สมาชิกแต่ละคนก็มุ่งสนับสนุนตัวบุคคลที่เป็นผู้นำในพรรคมากกว่าการสนับสนุน และจงรักภักดีต่อพรรคและนโยบายพรรค เป็นส่วนรวม รูปแบบผู้นำพรรคที่ได้ทำการศึกษามาได้จึงแสดงให้เห็นว่าพรรคการเมืองทหารยังมีความผูกพันอยู่กับความเป็นผู้ทำทหารอยู่

5.5 ความสัมพันธ์กับโครงสร้างอื่น ๆ ในทางการเมือง การศึกษาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองทหารกับโครงสร้างทางการเมืองอื่น ๆ เพื่อที่จะทำความเข้าใจในเรื่องของบทบาทในทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการบริหารด้านการนิติบัญญัติ ฯลฯ ซึ่งแสดงถึงการรักษาอำนาจและบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มผู้นำทหารในรูปแบบนี้ โดยผู้เขียนใคร่ขอแบ่งการวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้คือ

5.5.1 ความสัมพันธ์กับกลุ่มทหาร

5.5.2 ความสัมพันธ์กับสภา

5.5.3 ความสัมพันธ์กับกลุ่มการเมืองต่าง ๆ

5.5.4 ความสัมพันธ์กับประชาชน

5.5.1 ความสัมพันธ์กับกลุ่มทหาร

ก. พรรค เสริมningคศิลา พรรคนี้แปรสภาพมาจาก คณะรัฐประหาร 2490 จึงย่อมมีความสัมพันธ์กับกลุ่มทหาร โดยเฉพาะผู้นำคนสำคัญของพรรคก็เป็นนายทหารที่คุมกำลัง เช่น จอมพลสฤษดิ์ เป็นต้น หรือผู้นำคนอื่น ๆ ก็เคยมีตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ในกองทัพเป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่มีบทบาทในการทำปฏิวัติ หรือรัฐประหารร่วมกันมา ดังนั้นพรรคจึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับกลุ่มทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับการจัดตั้งรัฐบาลและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐบาล ดังเช่นเมื่อภายหลังจากการเลือกตั้ง 20 กุมภาพันธ์ 2500 ผ่านพ้นไปและได้มีเหตุการณ์วุ่นวายต่าง ๆ จนกระทั่งการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีของจอมพล ป. ซึ่งภายหลังจากได้รายชื่อแล้วจะต้องขอความเห็นชอบจากคณะรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เรียกประชุมคณะรัฐประหาร ณ หอประชุมกองทัพบกเมื่อบ่ายวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2500 เพื่อให้สมาชิกคณะรัฐประหารซึ่งเป็นนายทหารคุมกำลัง พิจารณารายนามคณะรัฐมนตรีซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เลือกสรรไว้ ต่อเมื่อคณะรัฐประหารแสดงความพอใจเห็นด้วยแล้ว จอมพลสฤษดิ์ จึงนำเอามติของที่ประชุมคณะรัฐประหารไปแจ้งให้พรรค เสริมningคศิลาซึ่งประชุมรอหังผลอยู่ ณ บ้านมningคศิลาทราบ พรรค เสริมningคศิลาจึงลงมติรับรองรายนามของคณะรัฐมนตรี

ชุดใหม่¹ แสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานของพรรคแม้กระทั่งการจัดตั้งรัฐบาลยังต้องรอรับฟังเสียงจากคณะทหาร ถ้าจัดตั้งรัฐบาลโดยขาดการสนับสนุนจากทหารรัฐบาลก็ย่อมขาดเสถียรภาพซึ่งก็เป็นที่น่าพอใจกว่า การดำเนินงานของรัฐบาลย่อมเป็นไปตามความต้องการของฝ่ายทหารด้วยเหตุผลประการดังกล่าว

ข. พรรคสหประชาไทย การก่อตั้งพรรคก็คล้ายคลึงกับพรรคเสรีมนังคศิลา กล่าวคือ เป็นความพยายามที่จะรวบรวมสมาชิกซึ่งเป็นฐานสนับสนุนทางการเมือง เข้าเป็นกลุ่มก้อน โดยมีนายทหารระดับสูงเป็นผู้นำ ในการบริหารประเทศ คณะผู้นำพรรคซึ่งก็ประกอบด้วยนายทหารที่สำคัญ ๆ ได้ผูกขาดอำนาจการบริหารอยู่ในกำมือของบุคคลสำคัญ ๆ ในพวกคน พรรคนี้มีพื้นฐานมาจากคณะปฏิวัติ 20 ตุลาคม 1501 สมาชิกของพรรคส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการ ทหาร คำรวจ² และมีเฉพาะกลุ่มนี้ที่เป็นฐานทำการสนับสนุนอยู่ ดังนั้นการดำเนินงานต่าง ๆ จึงขึ้นอยู่กับผู้นำทหารเป็นส่วนใหญ่

ค. พรรคชาติสังคม ลักษณะก็เป็นไปในทำนองเดียวกันโดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับกลุ่มทหารก็เป็นไปในทางที่ผู้นำทหาร เป็นผู้มีบทบาทและอำนาจอย่างเด็ดขาดในพรรค ทั้งในแง่การดำเนินงานของพรรคการจัดตั้งรัฐบาล และการดำเนินงานของรัฐบาล ล้วนเป็นไปภายในการควบคุมของฝ่ายทหารทั้งสิ้น

5.5.2 ความสัมพันธ์กับสภา

ก. พรรคเสรีมนังคศิลา เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า การบริหารประเทศของรัฐบาลพรรคเสรีมนังคศิลา เป็นการบริหารแบบต้องการผูกขาดอำนาจการปกครองประเทศ อยู่ในกำมือของคนให้นานที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ ทั้งในและนอกสภา³

ในส่วนของสภาซึ่งเป็นงานนิติบัญญัตินั้น ประกอบได้ด้วยสมาชิก 2 ประเภท จำนวนเท่า ๆ กัน คือ⁴

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 190.

³ หมม ภัยหน้าย, ลักษณะและพฤติกรรมของพรรคการเมืองในประเทศไทย, หน้า 110-111.

⁴ ลีรี เปรมจิตต์, ประวัติรัฐธรรมนูญไทย (พระนคร : โรงพิมพ์ประจักษ์การพิมพ์, 2515), หน้า 299.

1. สมาชิกประเภทที่ 1 ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งเข้ามา

2. สมาชิกประเภทที่ 2 พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง

ในการปฏิบัติรัฐบาล เป็นผู้เสนอนามสมาชิกสภาผู้แทน ประเภทที่ 2 ให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง ดังนั้นสมาชิกประเภทที่ 2 จึงเป็นผู้ให้ความสนับสนุนรัฐบาลของพรรคในสภา รัฐบาลจึงสามารถมีคะแนนเสียงข้างมากในสภาได้ตลอดเวลา โดยแทบไม่ต้องอาศัยความสนับสนุนจากสมาชิกประเภทที่ 1 เลย¹ ประกอบกับรัฐบาลมีกำลังทหารสนับสนุนจึงทำให้การดำเนินงานในสภาเป็นไปตามความต้องการของผู้นำพรรคได้

ในส่วนที่เกี่ยวกับสมาชิกพรรคในสภา พรรค เสริมมังคศิลา มุ่งที่จะใช้สมาชิกของพรรคเป็นเครื่องมือช่วยให้พรรคสามารถปฏิบัติภารกิจลุล่วงไปเท่านั้น พรรค เสริมมังคศิลา พยายามรวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เข้ามาอยู่ในสังกัดของพรรค โดยการให้ผลประโยชน์ตอบแทนต่าง ๆ เช่น การให้เงินตอบแทน หรือให้ตำแหน่ง² ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกเหล่านั้น สนับสนุนพรรค

ดังนั้นรูปแบบความสัมพันธ์ของพรรคกับสภาจึง เป็นไปในรูปของสภาคอยู่ภายใต้การควบคุมของพรรคและของผู้นำในทุกกรณี

ข. พรรคสหประชาไทย พรรคสหประชาไทยก็ เป็นไปในรูปแบบที่

คล้ายคลึงกัน คือฝ่ายบริหารมีความเข้มแข็งและมีอำนาจครอบงำ ฝ่ายนิติบัญญัติ ประเด็นแรกก็คือ ในส่วนที่เกี่ยวกับวุฒิสภา รัฐธรรมนูญได้ระบุให้วุฒิสภามีจำนวน 3 ใน 4 ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภาสามารถยับยั้งร่างพรบ.ต่าง ๆ ที่สภาผู้แทนได้ลงมติเห็นชอบแล้วไว้ถึง 1 ปี ได้³ นอกจากนี้การตัดสินใจที่สำคัญทางนิติบัญญัติจะต้องกระทำโดยมติของที่ประชุมร่วมกัน ของสภาทั้ง 2 ซึ่งทำให้วุฒิสภากลายเป็นเครื่องมือของรัฐบาล การดำเนินงานทางนิติบัญญัติของพรรคนั้น พรรคได้ใช้กลไกของระบบพรรคอย่างเข้มแข็ง การลงมติดัง ๆ ในวุฒิสภา และสมาชิกสภาผู้แทนในสังกัด พรรคจะต้องปฏิบัติตามมติของที่ประชุมพรรคอย่างเคร่งครัดกล่าวคือ ในสมัยประชุมรัฐสภา พรรคสหประชาไทยจะจัดให้มีการประชุม พรรคขึ้นก่อนการประชุมสภาผู้แทน 1 วัน เป็นประจำ ที่ประชุม

¹ พนม ภัยหน่าย, ลักษณะและพฤติกรรมของพรรคการเมืองในประเทศไทย, หน้า 114.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

พรรคก็คือเอาเสียงข้างมากของสมาชิกพรรคฝ่ายรัฐบาลเป็นเครื่องตัดสิน ในบางครั้งมติของที่ประชุมพรรคอาจจะไม่สอดคล้องกับความเห็นส่วนใหญ่ของสมาชิกสภาผู้แทนในสังกัดพรรค ก็ให้ถือเอามติของที่ประชุมเป็นหลัก นอกจากนี้พรรคสหประชาไทยก็มีนโยบายที่จะชักชวนให้สมาชิกสภาผู้แทนซึ่งไม่สังกัดพรรคหรือสังกัดพรรคอื่น ๆ เข้ามาเป็นสมาชิกพรรคสหประชาไทย โดยมีผลประโยชน์บางอย่างให้¹ ส่วนสมาชิกสภาในสังกัดพรรคอื่น ๆ ที่ไม่เข้าร่วมในพรรคสหประชาไทย แต่ให้การสนับสนุนพรรคสหประชาไทยอย่างลับ ๆ เช่น พรรคอิสระก็จะได้รับความช่วยเหลือ เช่น จัดสรรเงินบำรุงจังหวัดให้ทุกคน ๆ ละล้านบาท² แสดงให้เห็นถึงความพยายามผูกขาดอำนาจนิติบัญญัติของพรรคสหประชาไทยได้เป็นอย่างดี

ในส่วนที่เกี่ยวกับสมาชิกพรรคก็เช่นเดียวกับพรรค เสริมมั่นคงศิลา คือมิได้ให้ความสำคัญกับลูกพรรคมากนัก วัตถุประสงค์ใหญ่ที่นั่นต้องการใช้ลูกพรรค เป็นเครื่องมือให้บรรล่วัตถุประสงค์ของบุคคลชั้นนำในพรรค เช่น แทนที่จะทำตามเสียงส่วนใหญ่ของลูกพรรคผู้นำพรรคสหประชาไทยก็มีความต้องการให้เสียงส่วนใหญ่ปฏิบัติตามความเห็นของผู้นำพรรคโดยใช้วิธีข่มขู่ของพรรคบังคับ การดำเนินงานของสมาชิกในรัฐสภาจะต้องกระทำตามมติของที่ประชุมพรรค มติของที่ประชุมพรรคจึงกลายเป็น เครื่องมือของผู้นำพรรค

5.5.3 ความสัมพันธ์กับกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ประกาศคำสั่งพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยในช่วงการเลือกตั้งดังกล่าว มีกลุ่มอิทธิพล (Pressure Groups) อยู่น้อยมาก ทั้งนี้เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังด้อยความรู้และยากจน จึงไม่ค่อยเห็นคุณค่าของการร่วมมือร่วมใจกัน เป็นกลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มผลประโยชน์ อีกประการหนึ่งบรรยากาศทางการเมืองไม่เอื้ออำนวยให้เกิดมีกลุ่มผลประโยชน์ขึ้น จึงทำให้กลุ่มการเมืองอื่น ๆ มีอิทธิพลน้อย จะมีเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้นที่สามารถรวมตัวกันได้โดยอาศัยสถานการณ์ทางการเมืองเป็นปัจจัย เอื้ออำนวย คือ กลุ่มข้าราชการและกลุ่มทหาร ดังนั้นทั้งพรรค เสริมมั่นคงศิลา และพรรคสหประชาไทย รวมทั้งพรรคทหารอื่น ๆ จึงมีลักษณะที่ร่วมกันคือมีแต่กลุ่มทหาร ข้าราชการ เป็นกลุ่มอิทธิพลเพียงกลุ่มเดียวที่สนับสนุนอยู่ จึงมีฐานการเมืองที่แคบ และเกี่ยวข้องกับกลุ่มหรือมหาชนน้อย

¹ ธงไชย แสงประดับ, "การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพรรคการเมืองไทย", หน้า 130.

² เรื่องเดียวกัน.

5.5.4 ความสัมพันธ์กับประชาชน

ก. พรรค เสริมบังคับสภา ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อจะสนับสนุนให้ผู้นำคนสำคัญ ๆ ของพรรคได้อำนาจปกครองประเทศต่อไปมากกว่าที่จะ เป็นตัวแทนเจตนารมณ์ของประชาชนในการปกครองประเทศ เพราะบุคคลสำคัญ ๆ ในพรรคนั้นล้วนเป็นทหาร แต่ก้าวขึ้นสู่อำนาจโดยวิธีก่อการรัฐประหาร เมื่อมีอำนาจก็พยายามริดรอนสิทธิ เสรีภาพของประชาชนด้วยวิธีการต่าง ๆ การตั้งพรรคการเมืองขึ้นมา ก็เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการครองอำนาจต่อไป ดังนั้นในการเลือกตั้ง พรรค เสริมบังคับสภาจึงพยายามทุกวิถีทางที่จะชนะการเลือกตั้ง โดยการทุจริต จนทำให้การเลือกตั้งนั้นเป็นการเลือกตั้งที่สกปรก ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่สนใจต่อความรู้สึกของประชาชน จึงแสดงให้เห็นว่า พรรคนี้ได้คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อประชาชน

ข. พรรคสหประชาไทย มีสภาพเช่นเดียวกับพรรคสหประชาไทย ไม่สู้จะเอาใจใส่ต่อความเป็นอยู่และความทุกข์ยากของประชาชนนัก เช่นในเรื่องการช่วยเหลือ ขาวนา ได้มีการเรียกร้องให้ช่วยเหลือ ขาวนา รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการต่าง ๆ ขึ้นเพื่อศึกษาหาทางช่วยเหลือ ขาวนา หลายคณะ แต่ก็มิได้ทำงานอย่างจริงจังสัก ส่วนใหญ่จะเป็นไปเพื่อลดเสียงวิพากษ์วิจารณ์มากกว่า¹ เช่น โครงการกองทุนเพื่อจัดหาที่ดินให้แก่เกษตรกรซึ่งเป็นโครงการจัดหาและพัฒนาที่ดินแปลงใหญ่มีโครงการจัดหาที่ดินให้แก่ ขาวนา ในปี 2513 เพียง 24,000 ไร่² ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนที่น้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับที่นาทั้งประเทศซึ่งมีอยู่ถึง 40 กว่าล้านไร่ หรือการสร้างภาพพจน์ผิด ๆ ให้แก่ประชาชนว่าการเป็นสมาชิกพรรค รัฐบาลเท่านั้นจึงจะสามารถทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองได้ดี โดยที่รัฐบาลจะให้เงินงบประมาณพัฒนาท้องถิ่นต่าง ๆ แก่สมาชิกสภาผู้แทนพรรค รัฐบาลเท่านั้น ส่วนการเลือกผู้แทนสังกัดพรรคฝ่ายค้านนั้น ไม่ได้ประโยชน์แต่อย่างใดเลย ซึ่งเป็นการสร้างความเข้าใจที่ผิด และไม่เชื่ออำนาจต่อการสร้างสรรค์ระบบประชาธิปไตยและบังคับให้ประชาชนจำต้องสนับสนุนแก่พรรค รัฐบาล³ นอกจากนั้นการที่สมาชิกสภาผู้แทนสังกัดพรรคสหประชาไทยพยายามก่อความวุ่นวายทางการเมืองต่าง ๆ ก็เพราะมุ่งผลประโยชน์ของตนเองโดยปราศจากความรับผิดชอบ

¹ "งานของรัฐสภา", รัฐสภาสาร, 18 (มกราคม 2513) : 41.

² "การประทุมคณะรัฐมนตรี", รัฐสภาสาร, 18 (พฤษภาคม 2513) : 34.

³ กรมาศ ฉอุริทย์, "ใครเป็นข่าว", สยามรัฐรายวัน (19 มีนาคม 2513) : 7.

กล่าวโดยสรุปแล้วความสัมพันธ์ระหว่างพรรคทหารกับโครงสร้างทางการเมืองอื่น ๆ จากที่ได้ศึกษามาแล้ว จะพบว่า เป็นไปเพื่อประโยชน์ของกลุ่มทหารโดยเฉพาะ และทุกอย่างอยู่ ภายใต้การควบคุมและครอบงำของผู้นำทหาร ซึ่งเข้ามามีบทบาททางการเมืองและ เป็นผู้นำพรรคการเมืองดังกล่าวข้างต้น แม้ว่ารูปแบบพรรคการเมืองจะเป็นรูปแบบโครงสร้างของการเมืองระบบประชาธิปไตย แต่ผู้นำทหารก็เข้าไปในทางที่เชื่ออำนวยความสะดวกการใช้อำนาจและการรักษาอำนาจของตนเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ รวมไปถึงบทบัญญัติต่าง ๆ ของรัฐธรรมนูญ และกฎหมายอื่น ๆ ที่ตนเองได้สร้างขึ้นเพื่อให้กลุ่มตนสามารถมีบทบาททางการเมืองได้อย่างต่อเนื่อง

5.6 บทบาททางการเมือง พรรคการเมืองทหารจะมีความสำคัญอย่างยิ่งในเวลาที่จะมีการจัดตั้งรัฐบาลภายหลังจากการเลือกตั้งครั้งนั้น ๆ แล้ว กล่าวคือ พรรคจะทำหน้าที่ในการรวบรวม เสียงสนับสนุนประเภทสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นกลุ่มก้อน และมีจำนวนที่นั่งเพียงพอที่จะเป็นพรรคการเมืองเสียงข้างมากในสภา เพื่อให้พรรคได้มีโอกาสจัดตั้งรัฐบาลซึ่งก็ได้แก่ รัฐบาลของผู้นำทหาร โดยมีคณะทหารที่มีส่วนร่วมในการจัดตั้งพรรคร่วมเป็นรัฐบาล เมื่อสิ้นสุดการจัดตั้งรัฐบาลแล้ว พรรคก็จะเริ่มลดบทบาทด้านนี้ลง และได้ทำหน้าที่ในฐานะพรรคการเมืองอย่างเต็มที่นี้

จากที่ผู้นำทหารจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นในช่วงการเลือกตั้งต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ทำให้สามารถที่จะคงอำนาจและรักษาอำนาจของกลุ่มตนในทางการเมืองได้อย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นอำนาจในด้านการนิติบัญญัติ การบริหารหรือการกำหนดนโยบายปกครองประเทศในด้านต่าง ๆ ซึ่งการใช้อำนาจดังกล่าวนี้มีความจำเป็นที่จะต้องผ่านโครงสร้างทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย เพราะช่วงเวลาดังกล่าวที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาเป็นช่วงเวลาที่อยู่ นอกเหนือช่วงเวลาการปฏิวัติ รัฐประหาร ซึ่งช่วงเวลาเหล่านั้นทหารสามารถที่จะใช้อำนาจหรือครอบงำทางการเมืองได้โดยปราศจากเงื่อนไขหรือข้อโต้แย้ง

พฤติกรรมต่าง ๆ ในการรวมตัวเป็นพรรคการเมือง การพรรคทำเสียงเลือกตั้ง การจัดตั้งรัฐบาลและการดำเนินงานของรัฐบาล ในกระบวนการต่าง ๆ โดยผ่านทางพรรคการเมืองเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงความพยายาม การกระทำและความสำเร็จของผู้นำทหารในทางการเมือง โดยใช้สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาเป็นเครื่องมือ แสดงให้เห็นว่าแม้ช่วงการเมืองที่ทหารคืนอำนาจให้แก่ระบบการเมืองก็ไม่พ้นการควบคุม ครอบงำของทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ผู้นำทหารไปได้เลย การครอบงำทางการเมืองของผู้นำทหารยังคงเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในรูปแบบที่แตกต่างกัน ซึ่งก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ยุ้เขียนพยายามอธิบายขึ้นมาศึกษาบทบาทต่าง ๆ ของผู้นำทหารดังกล่าวในยุคการเมืองยุคหลัง

ซึ่งก็เป็นที่น่าอนว่า เมื่อทหารล้มล้างรัฐธรรมนูญด้วยการปฏิวัติรัฐประหารแล้วก็จะต้องพยายามสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ตนเองสามารถเข้ามามีบทบาททางการเมืองได้และอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และเป็นไปในเวลาเดียวกันกับที่ตนเองยังมีอำนาจควบคุมคำสั่งในกองทัพอยู่ เห็นได้จากการที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ทำรัฐประหารล้มเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 ซึ่งมีบทบัญญัติแยกข้าราชการประจำออกจากการเมือง แล้วนำเอารัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 มาบังคับใช้ซึ่งในรัฐธรรมนูญ ฉบับนั้นมีได้บทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนี้ และมีการกำหนดให้อำนาจวุฒิสภาไว้เป็นจำนวนมากด้วย และการปฏิบัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งสืบทอดมาสู่ จอมพลถนอม กิตติขจร ก็ได้มีการวางหลักเกณฑ์ในรัฐธรรมนูญใหม่ในทำนองเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อเป็นโอกาสให้ตนเองในฐานะผู้นำทหารสามารถเข้าครอบครองอำนาจทางการเมืองต่อไป

จากการศึกษาข้างต้นพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับพรรคการเมืองนี้ ทหารใช้พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือในการเข้ามามีบทบาททางการเมืองในระหว่างที่มีรัฐธรรมนูญ โดยอาศัยข้อบกพร่องหรือความไม่สมบูรณ์ของระบบพรรคการเมืองและปัจจัยอื่น ๆ เป็นประโยชน์ในการก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นมา และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งนั้นตามที่ในทางปฏิบัติส่วนใหญ่ยังคงยึดถือตัวบุคคล เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งทหารได้ใช้ให้เป็นประโยชน์โดยอาศัยคำนิยามส่วนตัวบุคคล ส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรคบ้าง ในนามผู้สมัครอิสระบ้าง หรือมีสมาชิกพรรคการเมืองสนับสนุนอื่น ๆ บ้าง เข้ามารวมกันเป็นพรรคเดียวกันภายหลังจากที่ได้รับเลือกตั้งแล้ว

พรรคการเมืองของทหารจึงประกอบไปด้วยบุคคลที่เป็นทหาร คำรวจและข้าราชการประจำ รวมไปถึงสมาชิกสภาผู้แทนที่สนับสนุนผู้นำทหารทางการเมืองในสภาวะที่มีรัฐธรรมนูญ และมีการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย และเป็นฐานอำนาจให้แก่ผู้นำในการครอบครองมีอิทธิพลและมีอำนาจทางการเมือง โดยอาศัยกระบวนการตามรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือ

นอกจากนั้นลักษณะเด่นที่สำคัญของพรรคการเมืองทหารคือ บรรดาสมาชิกหรือผู้ร่วมก่อตั้งทั้งหลายของพรรคการเมืองทหาร จะมีส่วนที่รวมกัน เป็นกลุ่ม เป็นก้อนและกลายเป็นพรรคการเมืองของทหารได้ทุกยุค กล่าวคือสมาชิกพรรคทั้งผู้ก่อตั้ง และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรค เสริมมงคลศิลา ก็ยังคงกลับมาสังกัดพรรคชาติสังคมนซึ่ง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2500 หลังจากนั้นเป็นเวลา 11 ปี เมื่อจอมพลถนอมได้ก่อตั้งพรรคสหประชาไทย ขึ้น จอมพลถนอมฯ ก็ได้รับรวบรวมเอาสมาชิกพรรค เสริมบังคับศิลาเดิมที่ยังกระจัดกระจายผนวกเข้ากับ สมาชิกเก่าของพรรคชาติสังคม¹ แต่ทั้งนี้ด้วยระยะเวลาที่ต่างกันมากถึง 11 ปี จึงจำเป็นที่จะต้องมีการแสวงหาสมาชิกใหม่เพิ่มเติม แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะพบว่าตัวหลักของสมาชิกพรรคการเมือง ดังกล่าว คงได้แก่กลุ่มเดิมนั้นเอง ลักษณะนี้มีใช้แสดงว่าพรรคการเมืองของทหารมีความคงทนและ ยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจากการปฏิบัติงานต่าง ๆ ของพรรคมิได้เป็นไปอย่างค่อเนื่อง การก่อตั้งพรรคของ ผู้นำทหารทั้ง 3 คน ย่อมแสดงเจตนาารมณ์ได้เป็นอย่างดีว่ามีได้มีความประสงค์ที่จะใช้ชื่อหรือโครงสร้าง ของพรรคเดิมแต่ต้องการที่จะมีพรรคการเมืองใหม่ที่เป็นของตนเอง ส่วนการมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในสังกัดพรรค และกรรมการผู้ก่อตั้ง รวมไปถึงกรรมการบริหารพรรคจะเป็นบุคคลเดิมของพรรค การเมืองที่ตั้งขึ้นก่อน เป็นไปในลักษณะของพรรคการเมืองแบบพรรคในรัฐสภาตามหลักการแบ่ง พรรคการเมืองที่ได้กล่าวไว้แล้ว คือเกิดจากการรวมกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสภาเพื่อสนับสนุน ผู้นำทางการเมือง หรือเป็นไปตามลักษณะพรรคการเมืองแห่งผู้นำ ซึ่ง ดร. หยุต แสงอุทัย ได้จัดแบ่ง ลักษณะของพรรคการเมืองไว้² ซึ่งจะ เป็นข้อพิสูจน์ได้ว่าการก่อตั้งพรรคการเมืองโดยลักษณะการ รวมกลุ่มนักการเมืองดังกล่าวนี้ เป็นเพียงการรวมกลุ่มทางการเมืองอย่างฉาบฉวยโดยมุ่งหวังผล ทางการเมืองเฉพาะช่วงเวลาบางช่วง เช่นช่วงเวลาที่มีการเลือกตั้ง หรือเพื่อสนับสนุนผู้นำทาง การเมืองที่มีอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองในขณะนั้น เมื่อผู้นำดังกล่าวหมดสิ้นอำนาจทางการเมืองไป บรรดาสมาชิกพรรคก็อยู่สภาพที่กระจัดกระจายและกลับ เข้ามารวมตัวกันใหม่ เมื่อมีผู้นำทางการเมือง คนอื่น ๆ ก้าวเข้ามามีอำนาจแทนที่

หรือถ้าหากจะสรุปแนวความคิดประเด็นนี้จะพบว่าการจัดตั้งพรรคการเมืองของผู้นำ ทหารในยุคต่าง ๆ นั้นมิได้มุ่งหวังที่จะให้พรรคการเมืองดังกล่าวได้รับการพัฒนาเป็นพรรคการเมือง แห่งมวลชนตามระบอบประชาธิปไตยที่จะ เป็นที่รวมของกลุ่มผลประโยชน์ และมีพื้นฐานอยู่ที่ประชาชน แต่ใช้พรรคการเมืองในฐานะที่เป็นรูปแบบของสถาบันทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ที่ตนเอง เห็นว่าจะต้องมีและที่ตนเอง เห็นว่าจำเป็น เพราะมีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับ เรื่องนี้เอาไว้

¹ เชาวนวิศ สุตลาภา, พรรคการเมือง, หน้า 217.

² ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 36.

นอกจากนี้ก็ใช้พรรคการเมือง เช่น เครื่องมือเพื่อแสวงหาฐานอำนาจทางการเมืองจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อการดำเนินงานในรัฐสภาจะได้เป็นอย่างดีถูกต้องตามกฎหมายและเป็นการทดแทนการใช้กำลังทหาร¹

กล่าวโดยสรุปก็คือ การจัดตั้งพรรคการเมืองของทหารในช่วงปี พ.ศ.2500 และ พ.ศ.2512 นั้น โดยความเป็นจริงแล้วมิใช่ว่าทหารจะยุติการใช้อิทธิพลของกองทัพในการครอบงำทางการเมืองเพียงแต่ต้องการกระทำผ่านทางองค์กรตามกฎหมาย ที่มีการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด และเพื่อรองรับการกระทำต่าง ๆ ของรัฐบาลทหาร ให้ถูกต้องตามกฎหมาย ผู้นำของทหารก็ยังคงต้องควบคุมกองทัพไว้โดยตรงตำแหน่งทางทหารเพื่อการควบคุมดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้ฐานกำลังทางการเมืองมีลักษณะที่ผสมผสานระหว่างหลาย ๆ ฝ่าย ซึ่งจะเพิ่มความแข็งแกร่งในเสถียรภาพของรัฐบาล และ เพื่อให้การครองอำนาจทางการเมืองเป็นไปอย่างต่อเนื่องแม้ว่าจะ เป็นช่วง เวลาที่รัฐธรรมนูญมีสภา และมีประชาธิปไตย ดังนั้นในส่วนที่เกี่ยวกับพรรคการเมือง ทหารจะใช้ในฐานะที่เป็น เครื่องมือ เพื่อแสวงหาความชอบธรรมทางการเมือง ทหารจะใช้ในฐานะที่เป็น เครื่องมือ เพื่อแสวงหาความชอบธรรมทางการเมือง เพื่อให้เกิดการยอมรับ และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนและ เพื่อแสดงว่าทหารเป็นประชาธิปไตย

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ นรมิต เศรษฐบุตร. พรรคการเมือง, หน้า 109.